

ԳՐԻՄՄ ՅԵՂԲԱՅՐԵՐԻ

ՀԵՐԻԱՐՆԵՐԷ

835

Գ-96

ՊԵՏՅՐԱՏ

30 MAY 2011

8315
9-96
ար

Handwritten signature

**ԳՐԻՄՄ ՅԵՂԲԱՅՐՆԵՐԻ
Հ Ե Ք Ի Ա Թ Ն Ե Ր Ը**

ՓՈՆԱԳՐԵՑ

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ՀԵՍՀ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1936

1283
6010

81906
38

ԱՆՏԱՌԻ ՏՆԱԿԸ

Մի խոր անտառի բերանում մի խրճիթ է լինում։
Շն խրճիթում կնկա ու յերեք աղջիկների հետ ապ-
րելիս է լինում մի աղքատ փայտահատ։

Մի առավոտ, գործի գնալիս, կնկանն ասում է.

—Ա՛յ կնիկ, ես որ բանս մինչև կեսոր չեմ վերջաց-
նիլ. մեր մեծ աղջկա հետ ինձ համար ճաշ կուղար-
կես անտառը։ Յես ել հետս մի տոպրակ կորեկ կը-
վերցնեմ, շաղ տալով կերթամ, վոր են նշանով դա
ու ճամփեն չկորցնի։

Ճաշ է դառնում թե չե, մեծ աղջիկը կերակուրն առ-
նում է, ճամփա ընկնում։ Բայց ծտերը, արտուտները,
սարեկներն ու գեղձանիկները շաղ տված կորեկն արդեն
վեր քաղած են լինում, ու աղջիկը չի կարողանում հոր
հետքը գտնի։ Գնում է, գնում, մինչև արևը մեր է
մտնում ու մութը վրա յե հասնում անտառում։ Ծա-
ռերը շրջում են խավարում, բուերը կանչում, կուրնչում,
ու աղջիկը սկսում է վախենալ։

Մին ել տեսնում ե հեռվում, ծառերի արանքից մի կրակ ե փայլվում:

— Ենտեղ յերևի մարդիկ են ապրում, գնամ նրանց մոտ մնամ ես գիշեր,— մտածում ե աղջիկն ու գնում են կրակի վրա:

Գնում ե հասնում մի տնակի դուռը ծեծում ե:

— Ո՞վ ես, ներս արի,— կանչում ե ներսից մի ձայն:

Աղջիկը ներս ե մտնում. տեսնում ե հրեա նստած մի ալեոթ մարդ, գլուխը կախ արած, սպիտակ մի ըռլուն ալիքածև իջնում ե մինչև գետին: Իսկ են կողմը մի չալ կով, մի հալ ու մի աքլոր:

Աղջիկը պատմում ե ծերին, թե ինչպես ե ինքը մոլորվել անտառում ու խնդրում ե, վոր տեղ տա գիշերը մնալու:

Ծերունին դիմում ե իր կենդանիներին.

— Միբուն հավիկ, իմ լավիկ,

Չալ ու նախշուն իմ կովիկ,

Յեվ դու, աքլոր փահլևան,

Ի՞նչ եք ասում դուք սրան:

Կենդանիները միասին պատասխանում են.

— Լավ:

Են ժամանակ ծերունին աղջկանն ասում ե.

— Համեցեք, մեր աչքի վրա, սիրուն աղջիկ, մեր դուռը բաց ե, տունը լիքը: Համեցեք, մոտեցիր ոջախին, կերակուր շինի մեզ համար ել, քեզ համար ել:

Աղջիկը մտնում ե խոհանոց և, ճիշտ վոր ամեն բան գտնում ե առատ-առատ: Մի լավ ընթրիք ե պատրաստում, բերում ե ծերունու առաջ լիքը սեղան ե բաց անում, ինքն ել նրա հետ նստում, ուտում,

խմում, կշտանում: Վոր կշտանում ե պրծնում,—բայե հոգնած եմ,—ասում ե,—հիմի վիտեղ քնեմ: Ենտեղ կովը, հաջի ու աքլորը պատասխանում են.

— Վողջ դրա հետ դու կերար

Ու խմեցիր, ինչ վոր կար,

Մըտիկ չարիք իսկի մեզ.

Գընա, քընի ուր կուգես:

Են ժամանակ ծերունին ասում ե.

— Բարձրացի, սանդուխքի գլխին մի սենյակ կա: Են սենյակում յերկու անկողին կա. անկողինները պատրաստի, յես ել կգամ, կքնենք:

Աղջիկը վերե ե բարձրանում, անկողինները գցում ու ել ծերունուն չի սպասում, ինքը պառկում ե քնում: Մի քիչ հետո ծերունին գալիս ե, մոմի լուսով նայում աղջկանը ու գլուխը ժաժ տալի:

Գիշերվա մի ժամանակ, յերբ տեսնում ե խորը քնած ե, մահճակալի տակին մի գաղտնի դուռն ե լինում, բաց ե անում, աղջկանը թողնում ցած ու կրկին փակում:

Փայտահատը իրիկունը տուն ե գալի, բարկանում ե կնկա վրա, վոր իրեն ամբողջ որը սոված ե թողել:

— Յես ինչ անեմ,—պատասխանում ե կնիկը,—ճաշը տվել եմ մեր մեծ աղջկանը—դրկել, ինչպես յերևում ե, ճամփեն կորցրել ե, չի գտել, ինքն ել յետ չի յեկել դեռ:

Փայտահատը մյուս որն ել առավոտը վաղ վեր ե կենում գնում անտառ: Պատվիրում ե, վոր ես անգամ միջնեկ աղջիկը տանի ճաշը:

— Եսոր հետս վոսպ կվերցնեմ,—ասում ե,—վոր

ճամփին շաղ տամ: Վոսպը կորեկից խոշոր է, աղջիկըս հեշտ կտեսնի ու ճամփեն չի կորցնիր:

Կեսորին միջինեկ աղջիկը ճաշն առնում է ու ճամփա ընկնում: Գնում է, գնում, վոչ մի տեղ վոսպ չի գտնում: Դու մի ասիլ. դարձյալ թռչունները կերել են, մի հատ ել չեն թողել:

Աղջիկն անտառում թափառում է, թափառում, դիշերը ընկնում ելի նույն ծերունու մոտ, հաց ու քնելու տեղ է խնդրում: Ծերունին դիմում է կովին, հավին ու աքլորին.

— Սիրուն հավիկ, իմ լավիկ,

Ձալ ու նախշուն իմ կովիկ,

Յեվ դու, աքլոր փահլեան,

Ի՞նչ եք ասում դուք սըրան:

— Լավ,— պատասխանում են կենդանիները: Միջինեկ քույրն ել, մեծ քրոջ նման, ընթրիք է պատրաստում, ծերի հետ ուտում, խմում, կշտանում. կենդանիների վրա ուշք ել չի դարձնում: Յերբ հարցնում է, թե՛ յես վորտեղ պիտի քնեմ, կենդանիները պատասխանում են.

— Վողջ դրա հետ դու կերար

Ու խմեցիր, ինչ վոր կար,

Մըտիկ չարիր իսկի մեղ.

Գընա, քրնի ուր կուգես:

Հենց նա ել գնում է քնում թե չե, յետևից գնում է ծերունին, գլուխը թափահարում ու դարձյալ թողնում է ներքե:

Յերբորդ առավոտը փայտահատը կնկանն առնում է.

— Եսոր մեր փոքրիկ աղջկա ձեռքով դրկի ճաշը: Նա բարի յե ու ականջով: Նա ճամփեն կգտնի, իր քույրերի նման չի, վոր դես ու դեն ընկնի:

Մայրը չի ուզում յերբորդ աղջկանն ել անտառը դրկի: Լաց է լինում, ասում է— աչքիս սե ու սիպ տակը սա յե մնացել, ինչո՞ւ յես ուզում սրան ել կորցընես մեծերի նման:

— Դու հանդիստ կաց,— ասում է փայտահատը,— սա կորչիլ չի, սա ենպես խելոք է վոր... յես ել հետս եսոր սխեռ կտանեմ ճամփին շաղ տալու: Միտե՛ք վոսպ հո չի, նրանով անպատճառ ճամփեն կգտնի:

Բայց յերբ աղջիկը ճաշն առած անտառն է մըտնում, թռչուններն արդեն սխեռը կերած են լինում: Աղջիկը մնում է տարակուսած. չի իմանում՝ վճր կողմը գնա: Մտածում է, դարդ է անում, թե հիմի հայրը կսովի, մայրը լաց կլինի ..

Ման է գալի, ման, հորը չի գտնում: Յերբ մութն ընկնում է, հեռվից տեսնում է անտառի տնակի լուսն ու գնում է են լուսի վրա: Մտնում է ներս, տեղ է խնդրում, ու ալեհեր ծերունին դարձյալ դիմում է իր կենդանիներին.

— Սիրուն հավիկ, իմ լավիկ,

Ձալ ու նախշուն իմ կովիկ,

Յեվ դու, աքլոր փահլեան,

Ի՞նչ եք ասում դուք սըրան:

— Լավ... պատասխանում են կենդանիները: Են ժամանակ աղջիկը մոտենում է, գուրգուրում հավին ու աքլորին, կովի ճակատը քորում: Ծերի պատվերով ընթրիք է պատրաստում, գնում սեղանին ու ասում.

— Ինչո՞ւ յես պետք է ուտեմ, ես բարի կենդանիները քաղցած նային:

Գնում ե, կուտ բերում ածում հավի ու աքլորի առջև, կովի համար ել մի խորում խոտ:

— Կերեք, — ասում ե, — իմ սիրելիք, այ հիմի ջուր ել կրերեմ: Գնում ե մի դուլ ջուր ել բերում դնում առաջնորդ:

Ամենքին կշտացնում ե, նոր ինքն ե նստում ուտում, ինչ վոր թողել եր ծերունին: Իսկ չերք քնելու ժամանակը գալիս ե, ասում ե.

— Ժամանակը չի արդյոք, վոր ամենքս ել հանգըստանանք...

Սիրուն հավիկ, իմ լավիկ,

Չալ ու նախշուն իմ կովիկ,

Յեվ դու, աքլոր փահլեան,

Ի՞նչ եք ասում դուք սրբան:

— Լավ, — պատասխանում են կենդանիները.

— Մեզ հետ կերար դու միասին

Ու հոգացիր մեր մասին,

Բարի գիշեր քեզ, բարի,

Մուրադդ աստված կատարի:

Եստեղ աղջիկը բարձրանում ե վերև, անկողինները պատրաստում: Ծերունին գալիս ե քնում: Ինքն ել մյուս մահճակալին ե պառկում ու քուն մտնում հանգիստ:

Գիշերվա մի ժամանակ տունը հանկարծ դղրդում ե, կարծես քանդվում ու տակն ու վրա յե լինում: Աղջիկը վախեցած զարթնում ե, բայց աղմուկն անցնում ե, ինքն ել քնում ե նորից:

Առավոտը աչքը բաց ե անում — ի՞նչ ե տեսնում:

Տեսնում ե պառկած մի մեծ, շքեղ զարդարած ու կահավորած դահլիճում, շուրջը թավիշ ու վոսկի, հարավային փարթամ բույսեր ու ծաղիկներ աչրվում վառվում են առավոտյան արևի ճառագայթների տակ: Տեսնում ե, բայց աչքերին չի հավատում, ասում ե՝ յերազի մեջ եմ յերևի: Եսպես մտածելիս ներս են մտնում յերեք ձոխ հագնված ծառաներ, խոնարհ գլուխ են տալի ու հարցնում.

— Ի՞նչ կհրամայեք, տիրուհի:

— Լավ, լավ, գնացեք, — պատասխանում ե քնաթաթախ աղջիկը, — հիմի վեր կկենամ, ծերունու համար կերակուր կպատրաստեմ, կովին, հավին ու աքլորին կը հոգամ:

Կարծում ե, թե ծերունին ել արդեն վեր ե կացել: Նայում ե նրա անկողին, տեսնում ե՝ ծերունին չկա, տեղը պառկած ե մի ոտար ջահել ու գեղեցիկ յերիտասարդ...

Յեվ ահա յերիտասարդը աչքերը բաց ե անում ու եսպես խոսում զարմացած աղջկա հետ.

— Լսի, սիրուն աղջիկ: Յես ես յերկրի թագավորի վորդին եմ: Չար վնուկը կախարդել եր ինձ ու դատապարտել, վոր յես ծերի կերպարանքով ապրելի անտառում, վոչ վոք ել չլինեիր ինձ հետ, բացի իմ յերեք ծառաները, նրանք ել կովի, հավի ու աքլորի կերպարանքով: Յեվ եղպես պետք ե մնայինք մինչև հայտնվեր են բարի աղջիկը, են քնքույշ սիրտը, վոր վոչ միայն մարդկանց, այլև կենդանիներին լինեիր սիրող ու կարեկից...

Են աղջիկը դու չեղար:

Ի՞նչ շնորհիվ ես գիշեր — կեսգիշերին, մենք ամեն-

քըս ազատվեցինք կախարդանքից ու իմ պալատը,
վոր դարձել եր անտառի մի հին տնակ, նորից դար-
ձալ առաջվան պալատը:

Ու կանչում ե թագավորազնը իր ծառաներին, վոր
գնան աղջկա ծնողներին բերեն հարսանիքին:

— Բայց վերտեղ են իմ քույրերը,—հարցնում ե
աղջիկը:

— Նրանց յես փակել եմ ներքնահարկում,—պա-
տասխանում ե յերիտասարդը:—Եզուց կուղարկեմ ան-
տառը, ենտեղ ածխարարի մոտ ծառայեն ու հնքան
մնան, մինչև վոր դառնան ավելի բարի ու կսովորեն
մտածել կենդանիների մասին:

(1908)

ԼՈՒՍԵՐԵՍՆ ՈՒ ՎԱՐԴԵՐԵՍԸ

Լինում ե չի լինում մի աղքատ վորրեայրի կին:
Այրեկիս ե լինում մի փոքրիկ տնակում: Տնակի առ-
ջև մի պարտեզ ե ունենում, պարտեզի մեջ յերկու
վարդի թուփ, մինը սալտակ վարդի, մյուսը կարմիր:
Են վարդի թփերի նման ել յերկու փոքրիկ աղջիկ ե
ունենում. մեկի անունը Լուսերես, մյուսինը Վարդե-
րես: Յերկուսն ել հնքան եյին լալն ու բարի, հնքան
սրտով մաքուր ու աշխատասեր, վոր կարծես թե հենց
են յերկուսն եյին հնպես, վոր կային բովանդակ աշ-
խարհքում: Միայն թե Լուսերեսն ավելի հանգիստ եր

ու ընթուլջ, իսկ Վարդերեսն ավելի կայտառ ու աշխույժ:

Վարդերեսը շատ եր սիրում հանդերում ու մարգերում թռչկոտել, ծալիկ քաղել ու թռչուն բռնել, իսկ Լուսերեսը նստում եր տանը, տնտեսութեան մեջ ոգնում եր մօրը, կամ թե չե, չեթե գործ չկար, նրա համար զերք եր կարդում: Յերկու քուլըն ել ենքան եյին իրար սիրում, վոր հենց թե թի տված եյին ման գալի, ու յերբ Լուսերեսն ասում եր.

— Մենք յերբեք չպետք ե բաժանվենք իրարից, — Վարդերեսը պատասխանում եր.

— Յերբեք, քանի կենդանի յենք:

Իսկ մերն ավելացնում եր.

— Մեկդ ինչ վոր կունենաք՝ պետք ե կիսեք մյուսիդ հետ:

Յերկուսով հաճախ գնում վաղվում եյին անտառներում ու պտուղ եյին քաղում. ու վոչ մի կենդանի ֆրաս չեր տալիս, ամենքը վստահ գալիս մոտենում եյին նրանց: Նապաստակը հենց նրանց ձեռքից առնում վորոճում եր կաղամբի թերթիկները, յեղնիկն արածում եր նրանց կողքին, յեղջերուն անհոգ ու զվարթ անցնում եր նրանց մոտից, իսկ թռչունները հանդիստ ուսներին թառած յերգում եյին, ինչպես կարող եյին յերգել ե ինչ վոր գիտեյին: Յեթե բան ե, ուշանում եյին անտառում ու գիշերը վրա չեր հասնում, միասին պառկում եյին մամուռի վրա ու քնում մինչև լուսաբաց: Իրենց մերն ել գիտեր ու անհանգիստ չեր լինում:

Մի անգամ ել, յերբ անտառում գիշերում են ու լուսաբացին զարթնում են՝ տեսնում են կողքներնին

կանգնած ձերմակ ու փայլուն շորերով մի սիրուն յերեխա: Ես յերեխան վեր ե կենում, Ժպտալով նրանց նայում ու, առանց մի խոսք ասելու, հեռանում, մըտնում անտառի խորքն, անհետանում:

Եստեղ յերեխեքը մտիկ են տալիս չորս կողմերը, տեսնում են, վոր փրկիկունը մթնով յեկել են քնել մի անդունդի յեզերքի ու յեթե մթնումը մի յերկու քայլ ել արած լինեյին, պետք ե անդունդը լինեյին գլորված: Գալիս են իրենց մօրը պատմում: Մերն ասում ե.

— Ես անպատճառ պահապան հրեշտակն ինքն ե չեղել, վոր միշտ պահպանում ե բարի յերեխանց:

Լուսերեսն ու Վարդերեսն իրենց մօր տնակն են պես իստակ ու մաքուր եյին պահում, վոր մտիկ անելիս մարդու դուր եր գալիս.

Ամառը գլխավորապես Վարդերեսն եր տան բանը շինում ու ամեն առավոտ, մօր զարթնելուց առաջ, անկողնի կողքին մի փունջ ծաղիկ եր դնում, փնջի մեջ ել յերկու վարդ՝ մինը սպիտակ, մյուսը կարմիր: Ձմեռը Լուսերեսն եր կրակ անում ու պղինձը դնում կրակին: Պղինձն ել ենպես մաքուր սրբած եր լինում, վոր վոսկու նման պսպղում եր: Իրիկուններն ել, յերբ գուրսը ձյունը փաթիլ-փաթիլ բրդում եր, մերն ասում եր.

— Լուսիկ ջան, գնա գռան փակը գցիր: — Հետո նստում եյին բուխարու առջև: Մերը գիւրք եր կարգում աղջիկների համար, իսկ աղջիկները լսում եյին ու մանում: Կողքներին պառկած եր լինում իրենց գառը, յետները թառի վրա քնած սպիտակ աղավնին, գլուխը կոխած թևի տակը:

Մի իրիկունն ել, չերը եսպես նստած են լինում, մինը դուռը ծեծում ե: Մերն ասում ե.

— Վարդուշ ջան, շուտ վեր կաց դուռը բաց արա. անոթեան ճամփորդ կլինի—դուռը ծեծում ե:

Վարդերեսը գնում ե դռան փակը յետ դցում, համոզված, վոր դուռը ծեծողը մի խեղճ մարդ պիտի լինի. մին ել ինչ տեսնի.—դռան լետեր կանգնած ե մի ահագին արջ, վոր դուռը բացվելուն պես ներս ե կոխում իր հաստ գլուխը: Վարդերեսը վախից ճչում ե ու յետ թռչում, գառն սկսում ե մալել, աղափլին թե վերն ե թափահարում, իսկ Լուսերեսը մտնում ե մոր մահճակալի յետեր: Այնինչ արջը լեզու չե լինում ու խոսում: Ասում ե.

— Ինչո՞ւ յեք վախենում. ինձանից մի վախենաք. չես ձեզ ֆեսա չեմ տալ: Դիչ եր մնում ցրտից սառչե. չի, չեկա մի քիչ տաքանամ:

— Վա՛յ, խեղճ իմ արջ ախպեր,—բացականչում ե մայրը:—Դե արի, արի կրակից մոտիկ պառկիր, միայն թե զգուշ կաց, բուրդդ չմրկի... Աղջկերք, Վարդուշ ջան, Լուսիկ ջան, դուրս յեկեք, չեկեք եստեղ, արջ ախպերը ձեզ ձեռք չի տալ, արջ ախպերը բարի յե:

Աղջիկները դուրս են գալիս, կամաց-կամաց մոտենում են արջին, գառն ել, աղափլին ել, ու շուտով ամեն ահ ու չերկցուղ վերանում ե մեջտեղից: Աբջն ել ասում ե.

— Յերեսեք ջան, թե կարաք՝ ես իմ բրդի ձյունը մի թափ տվեք.

Աղջիկները վազում են ավելը բերում, արջի բուրդը մաքրում սրբում են, ու արջը բավականությունից մռնչալով մեկնվում ե կրակի առջև: Աղջկերքը

ձեռաց ընտելանում են իրենց անճոռնի հյուրին ու սկսում են հետը հանաքներ անել: Բրդի հետ են խաղում, աղանջներից են քաշում, մեջքին են կանգնում, հատակին դես ու դեն են գլորում, ճիպոտով խփում են, իսկ յեթե սկսում ե վրաչալ՝ ծիծաղից թուլանում

են: Աբջի իրեն քեֆն ել ե գալիս: Բայց չերը շատ են նեղացնում՝ վրոչում ե.

— Մի տանջեք ինձ, մի սպանեք, այ աղջկերք, Ա՛յ Լուսերես, այ Վարդերես, Ձեր սիրելի փեսան եմ յես:

Քնելու ժամանակը վոր գալիս է ու աղջիկները գնում են քսեն, մերն արջին ասում է.

— Դե դու ել ոջախի առաջը պառկիր, արջ ախպեր, համ տաք կլինի տեղդ, համ քամուց պատըս պար:

Որը բացվում է թե չե, արջը ել յետ ձնի մեջ քարշ գալով գնում է դեպի անտառի խորքը: Են որ վանից ես արջը սովորութունն է շինում, ամեն իրիկուն միևնույն ժամին գալիս է սրանց մոտ: Պառկում է ոջախի առջև ու թողնում է հետը խաղան, ինչքան կողդեն: Սրանք ել ենպես են սովորում, վոր իրիկունները, մինչև արջը տուն չի գալիս, դուռը փակում չեն:

Ձմեռն անց է կենում. գարունքն ընկնում է, յերկիրը դալարում, ու մի որ ել արջը Լուսերեսին ասում է.

— Դե հիմի արդեն ժամանակն է, վոր ձեզանից հեռանամ. ամբողջ ամառը ել ինձ չեք տեսնիլ:

— Ո՞ւր ես գնում, արջ ախպեր,—հարցնում է Լուսերեսը:

— Պետք է անտառը գնամ, իմ գանձերն ու հարքստութունները չար թզուկներից պաշտպանեմ: Ձմեռը գետնի սառած ժամանակը նրանք անհետանում են իրենց մթին այրերում, բայց արևը յերկիրը տաքացնում է թե չե՝ եդ գող անպիտանները լուս աշխարհք են դուրս գալիս ու՝ ինչ վոր աչքները տեսնում են՝ ել տիրոջն ոգուտ չի անում, գողանում են տանում:

Արջից բաժանվելու համար շատ է տխրում Լուսերեսիկը, իսկ յերբ դուռն առաջին բաց է անում, վոր

գնա, հանկարծ արջն ընկնում է դռան փակին, բըրդիցը մի փուռը մնում է փակի վրեն ու բըրդի տակիցը վոսկու պես մի բան է պսպղում: Յերևի աչքիս թվաց, մտածում է աղջիկն ու մտքիցը հանում է ես բանը: Արջն ել շտապում է դեպի անտառ ու անհետանում է ծառերի յետեր:

Մի որ ել մերն աղջիկներին անտառն է ղրկում, վոր գնան ցախ ու մախ հավաքեն բերեն: Գնում են աղջիկները, ման են գալիս ման, մին ել տեսնում են անտառում ընկած մի ծառ, ու ես ծառի վրա, խոտերի միջին մի բան ես կողմն է թռչում, են կողմն է թռչում, բայց ինչ բան է—գլխի չեն ընկնում: Մոտենում են, տեսնում են մի թզուկ, գեմքը պառավկոտած, միրուքն ել սպիտակ ու յերկաթ, յերկար: Են, վոր ասում են՝ ինքը թիզ ու կես, միրուքը դադ ու կես, հենց են ինքն է, վոր կա: Միրքի ծերը մնացել է ծառի ճեղքում, դես ու դեն է ընկնում ու չի իմանում, թե վոնց հանի: Աղջկերանցը վոր տեսնում է, արնոտ աչքերը վրաները չռում է ու գոռում.

— Ի՞նչ եք տնկվել եդտեղ: Ձեք կարող մոտ գալ ու ոգնել:

— Եդ ի՞նչ է պատահել, գաճաճ քեռի,—հարցնում է վարդերեսը:

— Ապհւշ, անասուն, հարցնում են ի՞նչ է պատահել... Ի՞նչ պետք է պատահեր. ուզում եյի ծառը ճղեմ, մանր տաշեղներ անեմ մեր խոհանոցի համար, թե չե մեծ փետերից՝ երվում են մեր կերակուրները. մենք հո ենքան շատ չենք ուտում, ինչքան դուք, եդ կոպիտ ու անկշտում խալխդ.—սեպը հարկեցի, հան-

կարծ դուրս թուով, ծառի ճեղքն ել ենպես արագ փակվեց, վոր վրա չհասցրի միրքիս ծերը միջիցը հանեմ: Միրքիս ծերը մնաց ծառի ճեղքի մեջն, ու ահա ենպես չարչարվում եմ, չեմ կարում հանեմ, իսկ դուք կանգնել եք, բերաններդ բաց եք արել ու հրհռում եք. ապուշներ, լպստածներ... թե՛, դահլես ինչպես ե գնում...

Աղջիկները վրա չեն գալի, ուժ են անում, քաշում են, քաշում են, չեն կարողանում թզուկի միրուքը ծառի ճեղքիցը հանեն:

— Կացեք, յես գնամ մարդիկ կանչեմ, — ասում ե վարդերեսը:

— Հիմարի գլուխ, — վրա չե պրծնում թզուկը. — ի՞նչ եմ անում մարդիկը: Դուք հերիք չեք, վոր դահլես գնա, դեռ ուրիշներին ել կանչեցեք: Կարող եք — մի ուրիշ բան ել հնարեցեք...

Լուսերեսն ասում ե.

— Մի քիչ համբերիր, յես ճարը գտա: — Ասում ե, գրպանից մկրատ հանում ու թզուկի միրքի ծերիցը կտրում: Թզուկը ազատվում ե թե չե, իսկույն շալակն ե գցում իր վոսկով լիքը տոպրակը, վոր ծառի փշակումը պահել եր, ու գնում ե քթի տակին փընթփընթալով:

— Ա՛յ քեզ անտաշ խալիս... յեկան ես փառավոր միրքիս ծերը կտրեցին թողին: Գետինը մտնեք դուք, գետինը...

Ենպես մրթմրթալով տոպրակը շալակում ե, առանց հետ մտիկ տալու գնում:

Ես դեպքի վրա մի քանի ժամանակ անց ե կենում, մի որ ել աղջիկները գնում են ձուկը բռնելու:

Գետափին մոտենում են, տեսնում են ծղրիդի նման մի բան ետեղ յետ ու առաջ ե թռչկոտում ու քիչ ե մնում ջուրն ընկնի: Մոտ են վազում, տեսնում են իրենց ծանոթ թզուկը:

— Եդ ի՞նչ ես անում եղտեղ, գաճաճ քեռի, — հարցնում ե վարդերեսը:

— Ապուշներ, չեք տեսնում ինչ եմ անում... չեք տեսնում անիծած ձուկն ինձ ուղում ե ջուրը քաշի...

Դու մի ասիլ՝ թզուկը գետափին նստած կարթով ձուկը բռնելիս ե լինում, հանկարծ քամին փչում ե ու միրուքը փաթաթում կարթի թելին: Հենց եդ խառնված ժամանակը մի մեծ ձուկն ե ընկնում կարթի մեջն ու թզուկին զոռ ե անում, քաշում ե դեպի ներս: Սա գետափի թփերից ու խոտերից ե կըպչում, բայց բան չի դառնում, ձուկը տանում ե: Աղջիկները ժամանակին վրա չեն հասնում, իրեն պինդ բռնում են ու աշխատում են միրուքը թելից բաժանեն, չեն կարողանում, ենպես խճճված ե լինում իրար: Ել ուրիշ ճար չի մնում, մկրատը հանում են դարձյալ միրքից կտրում, իրեն ազատում: Ազատվում ե, տեսնում ե միրքիցը ելի կտրել են՝ սկսում ե վրաները ճղճղալ:

— Ա՛յ դուք անասուններ, ես միթե կարգ ե, հ՞ը: Դուք համարձակվեք իմ յերեսն ենպես ալլաղակել... Հերիք չեք են որը միրքիս ծերը կտրեցիք, հիմի ել ամենալավ մասը տարաք, հ՞ը... Յես հիմի ինչպես մերոնց յերեամ... Ա՛յ գետինը մտնեք դուք, գետինը...

Վերցնում ե իր մարգարտով լիքը տոպրակը, վոր

թագցրել եր լեղեգնուտում, ուսոյն ե գցում ու անհետանում մոտիկ քարի յետևը:

Սրանից մի քանի ուր հետո մերն իր աղջիկներին մոտակա քաղաքն ե ուղարկում՝ թել, ասեղ, մատնոց ե ուրիշ ես տեսակ մանրուք առնելու: Մի քարքարոտ դաշտով անց կենալիս ես աղջիկները նկատում են, վոր մի մեծ թռչուն ոգում պտուտ յեկավ, պտուտ յեկավ ու նետի նման ներքե սլացավ, զարկեց մի քարի տակի: Թռչունի զարկելուն պես մի սրտածալիկ աղաղակ ե բարձրանում, ու ես ձենի վրա աղջիկները վաղում են, տեսնում են իրենց հին ծանոթ թզուկը. արծիվը ճանկել ե, ուղում ե տանի: Բարեսիրտ աղջիկները իսկույն բռնում են թզուկից ու կախ ընկնում, ու հնքան են արծվի հետ ես կողմն են կողմն ընկնում, ենքան են կռիվ տալիս, մինչև վոր արծիվը վորսը թողնում ե, թռչում գնում: Առաջին սարսափն անց ե կենում թե չե, ես թզուկը նորից իր ճղճղան ձենովը աղջիկներին վրա յե պրծնում:

— Ես ի՞նչ արիք. չեյիք կարող ավելի քնքույշ ժամ գալ. հ՞ը... բարակ շորերս պատառոտեցիք թողիք... անճոռնի անպիտաններ...

Ճղճղում ե, անգին քարերով լիքը տոպրակը ուսը գցում ու անցնում ե քարերի յետևը, կորչում գնում իր քարանձավը: Աղջիկներն արդեն սովոր են լինում նրա ապերախտությանը, շարունակում են իրենց ճամփեն, քաղաքում իրենց առուտուրն անում են ու հետ վերադառնում: Վերադարձին գալիս են դարձյալ պատահում հանդում մի տեղ նստած թզուկին: Տեսնում են մի իստակ տեղ իր տոպրակը շուռ ե. տվել, թա-

փել, կիտեղ անգին քարերը, մտածելով, թե ենպե՞ս
ուշ ել անց կենող ու տեսնող չի լինիլ: Վերջապահ
շողքերն ընկել են փայլուն քարերի վրա, ու գոչնդ-
գոչն քարերն ենպես են վառվում, շողշողում, հուր-
հուրատին տալի, վոր աղջիկները տեղները մարում
են, մնում հայիլ-մայիլ կտրած՝ մտիկ անելիս:

— Ի՞նչ եք բերաններդ բաց արել կանգնել,— գո-
ռում է թղուկը, ու նրա գորշ գեմքը փոխվում է ծի-
րանի գույնի: Ուղուկ է, ինչքան վոր կարող է. մի-
հայհոյի, մին ել հանկարծ մի մռնչոց է լսվում, ու
անտառից մի արջ է դուրս վազում, հարձակվում վրեն:
Սարսափահար թղուկը տեղիցը վեր է ցատկում, բաց-
մինչև վրա կհասցնեն մտնի իր խորշը՝ արջը բռնում
է: Ջարհուրած սկսում է աղաչել.

✓ — Իմ սիրելի, իմ տեր արջուկ, առ, ահա քեզ լի-
նեն իմ բոլոր գանձերը, միայն թե խնայիր ինձ:
Մտիկ առեր, մի տես, թե ինչ շքեղ անգին քարեր
են եստեղ թափված: Ինձ բաշխիր իմ կյանքը: Ի՞նչ
ոգուտ ես տանելու, յեթե սպանես ինձ, եսպես մի
փոքրիկ, վտիտ արարածի: Ատամիդ տակին իսկի չեմ
եղ յերևալ: Ա՛յ, թե ուղում ես ուտես՝ ես անորեն
աղջիկներին կեր, հասկանում եմ. լորի պես գեր ու
թխլիկ—անուշ պատառ են... սրանց կեր, քեզ անուշ
լինի...

Արջը ահանջ ել չի գնում, թե ինչ է ասում թը-
ղուկը, ծանր թաթը չետ է տանում ու վոր մի զարկ
է հասցնում՝ թղուկս տեղն ու տեղը հանգչում է, աղ-
ջիկները լեղապատառ սկսում են փախչել: Արջը յե-
տևներից կանչում է.

— Լուսիկ, Վարդուշ, մի վախենաք, սպասեցեք,
յես ել եմ ձեզ հետ գալիս:

Աղջիկները ճանաչում են, վոր ես իրենց սիրելի
արջի ձենն է, կանգնում են: Արջը մոտենում է նը-
րանց, ու հանկարծ մորթին վրիցն ընկնում է, տա-
կիցը դուրս է գալիս մի գեղեցիկ պատանի՝ վոտից
գլուխ վոսկու մեջ կորած:

— Յես թագավորի տղա յեմ,— ասում է նա:— Ես
անսիրտ թղուկը ինձ գաղան եր շինել ու հափշտակել
իմ բոլոր գանձերը: Յեվ յես դատապարտված եյի
անտառներում թափառելու մինչև սրա մահը: Ահա
վերջապես սա առավ իրեն արժանի պատիժը, իսկ յես
իմ առաջվան պատկերը:

Եստեղից գնում՝ առնում են անհուն գանձերը,
վոր դիզել եր թղուկը իր մթին քարանձավում: Ապա
թե թագավորի տղեն ամուսնանում է Լուսերեսի հետ,
իսկ յեղբայրը՝ Վարդերեսի: Հետներն առնում են և
աղջիկների պառավ մորը, գնում յետ իրենց աշխարհ-
քը, ապրում են ուրախ ու յերջանիկ: Ու սրանցից
մեկի լուսամուտի տակ սպիտակ վարդի թուփն է ծաղ-
կում, մյուսի լուսամուտի տակ՝ կարմիր վարդի
թուփը:
(1914)

ՍԱԳԱՐԱԾ ԱՂԶԻԿԸ

Լինում ե չի լինում մի պառավ, շատ պառավ կին: Ես պառավն իր սագերի հետ ապրելիս ե լինում անմարդաբնակ լեռների մեջ՝ մի փոքրիկ տնակում: Բնակատեղն ել չորս կողմից շրջապատված ե լինում անտառով, ու պառավն ամեն որ իր ձեռնափետր վերցնում ե, ձեռնափետրն հենված ամբամբարով գնում անտառ: Գնում ե սագերի համար խոտ ե տանում, պտուղ ե քաղում, հավաքում ե՝ ինչի վոր ձեռքը հասնում ե ու շալակում ե բերում տուն: Տեսնողն ասում ե՝ հիմի վորտեղ վոր ե, խեղճ պառավն իր բռնան տակին կըճկոի, բայց միշտ ել հաջողակ տուն ե

հասցնում: Ճամփին ել, բան ե, յեթե մարդ ե պատահում, ուրախ-ուրախ բարեկամ ե.

— Բարի որ, ախպեր ջան: Տեսնում ես եսոր յեղանակն ինչ լավ ե: Հ՞ը, չլինի՞ թե դարմանում ես, վոր պառավ տեղովս եսքան շալակը տանում եմ: Ի՞նչ անենք. ամեն մարդ պետք ե իրեն բեռը կրի:

Սակայն մարդիկ չեյին ուզում նրան պատահեն: Պատահելիս ել ճամփաները ծռում եյին, հեռվից անց կենում: Իսկ յեթե հեր ու վորդի միասին կողքով անց կենալիս եյին լինում հերը վորդուն: Կամաց ըզգուշացնում եր. «Տեսնում ես սրան. սրանից հեռու կաց հմ. սա կախարդ ե...»:

Մի առավոտ ել ես անտառով մի գեղեցիկ յերիտասարդ ե լինում անց կենալիս: Արեւ վառ ու պաշտառ լուսավորում ե, թռչունները ծվվում, յերգում են, զով հովը զըլզըլում ե, սլալում ե տերեւներում: Ու անցնում ե յերիտասարդն ուրախ, զվարթ: Ճամփին ինս-ջինս, մարդ չի պատահում: Մին ել տեսնում ե մի պառավ, ծառերի տակին չոքած, մանդաղով խոտ ե անում: Գոգնոցը լիքը խոտն ու յերկու դամբուղն ել կողքին դրած:

— Եդ վո՞նց ես եղբանը տանելու, նանի,—հարցնում ե յերիտասարդը:

— Ուզեմ-չուզեմ՝ պետք ե տանեմ, վորդի ջան, ի՞նչ անեմ, հարուստներն, իհարկե, կարող են եսպես բան չանեն, բայց գոլղացու համար ասված ե.

«Յետ մի՛ նայիլ նոր,

Մեջդ վաղ ե կոր...»

Ու, յերը տեսնում ե յերիտասարդը մնաց կողքին կանգնած, ասում ե.

— Հը, գուցե կկամենաս ինձ ոգնել: Մեջքդ դեռ ուղիղ ե. ծնկներդ առողջ, քեզ համար մի մեծ բան չի սա: Իմ տնակն ել եստեղից ենքան հեռու չի. այ, ես սաբի յետևի հովտումն ե: Ձեռաց կհասնենք:

Յերիտասարդը մեղքանում ե պառավին:

— Թեև,—ասում ե,— ի հերը գյուղացի չի, հարուստ իշխանի վորդի յեմ, բայց քո շալակը կվերցնեմ, վոր ցույց տամ, թե մենակ գյուղացին չի ընդունակ ծանր բեռը կրելու:

— Դե արի վեր կալ, հենց ապրես: Յեղած չեղածը մի ժամվա ճանապարհ ե, քեզ համար դատարկ բան ե: Հա, չմոռանաս, եթ խնձորն ու տանձն ել հետը:

Յերիտասարդ իշխանը «մի ժամվա ճանապարհի» անունը վոր լսում ե, սկսում ե տատանվել, բայց պառաջն ոձիքը բաց չի թողնում: Խոտի կապոցը շալակն ե տալի, տանձ ու խնձորի զամբյուղներն ել ձեռը:

— Տեսնում ես ինչ թեթև ե:

— Վերտեղից ե թեթև,—տնքում ե յերիտասարդը:—Կապոցդ ենքան ծանր ե, վոր կարծես թե քար լինի մեջը լցրած, իսկ տանձ ու խնձորի զամբյուղները արձրձի նման կռներս պոկում են... Շունչս կարում ե...

Ուզում ե վեր գցի՝ պառավը չի թողնում հեզնում ե, ասում ե.

— Տեսեք, տեսեք յես իմ պառավ տեղովը միշտ մենակ տանում եմ, սա ջահել մարդ ե, չի կարողանում... Եղպես ե. բանը վոր լեզվի դա—կտրիճ եք, իսկ գոր դալիս—հետ-հետ եք գնում: Ել լինչ ես կանգնել: Վտաներդ ժաժ տուր՝ գնանք: Միևնույն ե, եդ բեռն ել վոչով քո ձեռիցն առնելու չի:

Դանի դեռ հարթ ճամփով են գնում, ելի վոչինչ. բայց վոր դեմ են ընկնում սաբերին, քարերն ել վոտքի տակիցը դուրս են պրծնում՝ իրար յետևիցն երքե թռչում, տեսնում ե, վոր ես արդեն ուժիցը վեր ե: Դրտինքը ճակատը կոխում ե, ու, մին սառը, մին տաք՝ մեջքից հոսում:

Աղաչում ե, ասում ե.

— Նանի, ել չեմ կարողանում գնամ,—պիտի մի քիչ շունչ առնեմ:

— Վոչինչ,—պատասխանում ե պառավը,— ցերբ վոր տեղ կհասնես—կհանգստանաս: Ով գիտի, կարելի յե մի որ սրանից քեզ համար մի լավ բան ե դուրս գալի... Գնա...

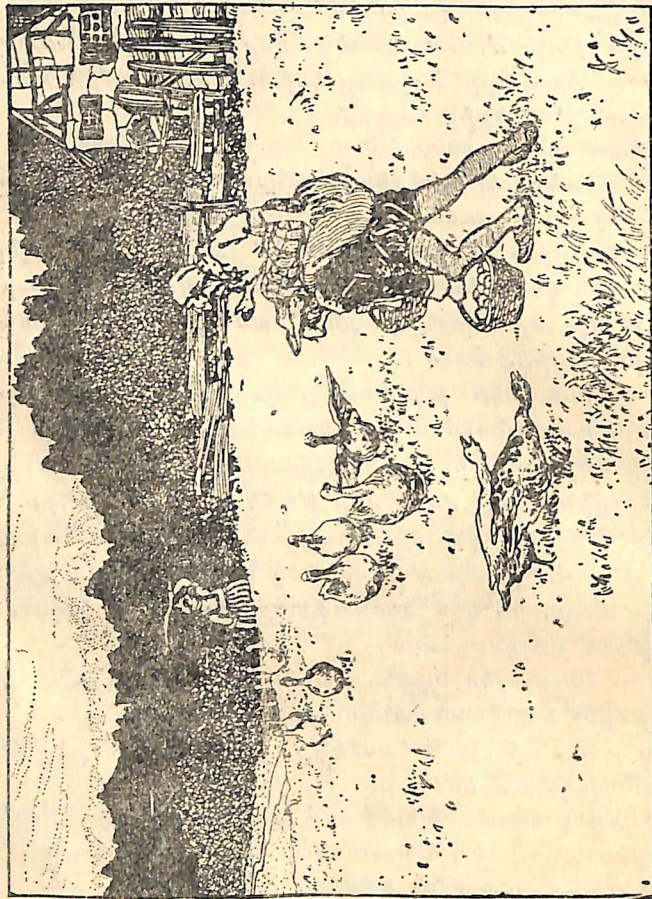
— Դու իսկի խղճմտանք չես ունեցել, այ պառավ,—բարկանում ե յերիտասարդը և ուզում ե շալակը մեջքից գցի, բայց վորտեղից. կապոցն ենպես ե մեջքին կպել, վոնց վոր թե հետը ծնված լինի: Դեռ ե շուռ գալիս, դեն ե պտըտվում, իրեն թափահարում, չի լինում, չի ազատվում: Իսկ պառավը վրեն ծիծաղում ե ու, իր կեռ ձեռնափետը ձեռին, ես կողմն, են կողմն ե թռչկոտում:

— Ինչո՞ւ յես եղպես բարկանում, տղա ջան. հենց կարմրել ես, կասես հնդու հավ լինես: Հանգիստ բեռը տաք. մի տուն հասնենք, յես գիտեմ՝ քեզ ինչպես կվարձատրեմ:

Ինչ պետք ե աներ խեղճ յերիտասարդը: Ուզեր չուզեր պետք ե հնազանդվեր իր ճակատագրին ու քարշ գար պառավի յետևից:

Պառաջն ել՝ քանի գնում են՝ ենքան ժրանում ե ու արագանում, իսկ իր բեռն ավելի ու ավելի ծան-

րանում: Վերջը մի տեղ ել հանկարծ ես պառավը
թռչում ե կապուցի վրա ու պինդ նստում չերիտասար-

դի շալակին: Ինքն ել թեև չոր չոփի նման, բայց

մի հաստ ու կռախ գլուղացի կնկանից ավելի ծանր ե-
լինում: Յերիտասարդի ծնկները դողդողում են, բայց
հենց կանգնում ե թե չե՝ պառավը ճիպոտով կամ յե-
ղինջով սկսում ե վտտներին զարկել ու զարկել: Ախ
ու վոխով, թառանջ քաշելով մինչև սարն ե բարձրա-
նում, հնտեղից ել հասնում պառավի տունը, քիչ ե
մնում տեղն ու տեղն ընկնի, հոգին տա:

Սագերը, վոր պառավին տեսնում են, թեքը թա-
փահաբերով, շլինքները յերկարացրած, ուրախ-ուրախ
աղմկելով վազում են դեմը, իսկ սագերի յետևից ճի-
պոտը ձեռին մի պառավ կին ե գալիս, ինքը պնդա-
կազմ ու բարձրահասակ, բայց սաստիկ ալյանդակ ու
ու անճոռնի:

Գալիս ե ու—մայրիկ,—ասում ե,—ի՞նչ պատահեց
քեզ, վոր եսքան ուշացար:

—Վոչինչ, աղջիկս,—պատասխանում ե պառավը,—
ինձ վոչ մի վատ բան չի պատահել: Ընդհակառակը,
անտառում պատահեցի ես յերիտասարդ պարոնին,
վոր իմ տեղակ իմ բեռը շալակեց բերեց: Եդ հերիք
չեր, չերբոր չես հոգնեցի, ինձ ել զոռով շալակն ա-
ռավ: Ծամփեն ել ենքան կարճ թվաց, վոր չիմացանք
ինչպես յեկանք: Շարունակ ծիծաղում եյինք ու իրար
հետ հանաքներ եյինք անում:

Վերջապես պառավն ես տղի շալակից իջնում ե,
մեջքից կապոցն առնում, ձեռքերից զամբյուղները ու
փաղաքուշ վրեն նախելով ասում.

— Դե հիմի նստիր եստեղ շեմքում, հանգստացիր:
Դու քո աշխատանքով պարգևի արժանացար ու եդ
պարգևը չես քեզ կտամ:

Հետո դառնում ե սագարած աղջկանը.

— Դու գնա տուն, աղջիկս, ջահել տղի մոտ կանգնել ես, լավ չի: Կրակի վրա յուզ չեն ածել: Պարոնը հանկարծ վրեդ կսիրահարվի:

Պարոնը ես վոր լսում ե, չի իմանում ինչ անի, լաց լինի թե ծիծաղի: Մտքումն ասում ե.

— Ա՛յ քեզ գեղեցկուհի.—սա թեկուզ յերեսուն տարով ել ջահելանա, դարձյալ չի կարող իմ սիրտը շարժել, ուր մնաց հիմի:

Այնինչ պառավը փայում, փայփայում եր իր սագերին, վոնց վոր թե իր յերեսեքը լինեյին, ու հետո աղջկա հետ մտնում են տնակը:

Հոգնած յերիտասարդը ձգվում ե վայրի խնձորենու տակի նստաբանի վրա: Ողբ ջերմ ու բուրավետ: Չորս կողմը տարածվում ե ընդարձակ դալար մարդագետինը՝ լիքը կապուտ ու դեղին ծաղիկներով: Մարգագետնի միջով, արևի տակ արծաթի պես պլսպլղալով, վազում ե վճիտ առվակը, մեջը գնում են գալիս ճերմակ սագերն ու ճըղփում, լողանում:

— Ի՛նչ լավ տեղ ե,—բացականչում ե յերիտասարդը:—Բայց ենքան հոգնել եմ, վոր աչքերս կուլ են գնում: Պառկեմ աչքս մի քիչ կպցնեմ. են ել չըլինի թե քնած տեղս քամին վոտներս տանի. ենպես ուժից ընկել են, կարծես բամբակից լինեն:

Մի քիչ քնում ե, պառավը գալիս ե, հրում զարթեցնում: Ասում ե.

— Վեր կաց, չի կարելի վոր դու եստեղ մնաս: Զջմարիտ ե, չես քեզ բավական չարչարեցի, բայց հո ելի կաս ու կենդանի յես: Հիմի քեզ կվարձատրեմ: Յեթե փող տամ քեզ կամ մի ուրիշ գանձ, վոչ փողի կարիք ունես, վոչ ուրիշ գանձի. դրա համար ել քեզ

մի բան կտամ, վոր փողից ել ե թանգ, գանձից ել: Ասում ե ու ձեռը տալիս մի փոքրիկ արկղ՝ ամբողջը դմբուխտից:

— Ա՛ռ, պահիր քո աչքի լուսի պես, և սա քեզ յերջանկություն կբերի:

Յերիտասարդ իշխանը հանկարծ իրեն ուժեղ ու կաշտառ ե զգում. տեղից վեր ե կենում, նվերն առնում, շնորհակալություն ե անում պառավին ու ճանապարհ ե ընկնում առանց մտիկ տալու պառավի աղջկա վրա: Ծանապարհից բավական կտրել եր, դեռ յետևից լսվում եր սագերի ուրախ ճղճղոցը:

Յերեք որ ամայության մեջ մոլորված թափառելուց հետո յերիտասարդը դուրս ե գալիս մի մեծ քաղաք: Ինքը քաղաքին անծանոթ, քաղաքն իրեն: Անծանոթ նորեկին առնում են տանում եղ քաղաքի թագավորի պալատը: Պալատում յերիտասարդը ծնկի չե գալիս, յերկրպագություն ե անում թագավորին, ապա գրպանից հանում ե պառավի տված դմբուխտյա արկղիկն ու գնում ե թագուհու վոտների տակ: Թագուհին հրամայում ե վեր կենա՝ իր ձեռքովը տա թանկագին նվերը: Թագուհին բաց ե անում արկղիկը, մեջը նայում, նայելն ու ուշաթափ գետնովը դիպչելը մին ե լինում: Պալատականներն իսկույն վրա յեն թափվում յերիտասարդին բռնում են, վոր բանտը տանեն, թագուհին աչքը բաց ե անում, ուշքի յե գալիս, հրամայում ե ազատ թողնեն ու իրենք բոլորը դուրս գնան, վոր ինքը ուզում ե նրա հետ մենակ խոսի:

Մենակ են մնում թե չե, թագուհին սկսում ե լաց լինել ու լաց լինելով եսպես ե խոսում յերիտասարդի հետ.

— Ինչի՞ս համար են ես փառքն ու փայլը, յերբ ամեն առավոտ վեր եմ կենում արտասուքով ու ամեն իրիկուն պառկում եմ արտասուքով: Յես յերեք աղջիկ ունեյի: Փոքր աղջիկս ենքան եր սիրուն, վոր տեսնողն ասում եր՝ աղջիկ չի սա—հրաշք ե: Ջյունի ճերմակն ու խնձորի ծաղկի կարմիրն իբար եյին խառնված նրա այտերին, իսկ մազերը փալլում եյին արևի ճառագայթների նման: Արտասուկիս աչքերից արտասուքի տեղակ ալն ու մարգարիտ եր թափում: Տասնուհինգ տարին վոր լրացավ՝ հերը յերեք աղջկանն ել կանչեց իրեն մոտ: Տեսնելու բան եր, թե ինչպես ամենքն ել հիացմունքից աչքները չռեցին, յերբ ներս մտավ փոքր աղջիկս: Հենց իմանաս յերկընքից արև դուրս յեկավ:

— Չավակներս,—ասավ թագավորը,—չեմ իմանում թե յերբ կամ ինչ ժամանակ կհասնի իմ վերջին ուրը, դրա համար ել ուղում եմ հենց ես որվանից վորոշել, թե ինչ բաժին եք ստանալու ամեն մեկդ իմ մահից հետո: Գիտեմ, վոր ամենքդ ել սիրում եք ինձ, բայց ձեզանից վորն ավելի շատ ե սիրում, նա ել ամենից մեծ բաժինը կստանա: Ասացեք տեսնեմ, ամեն մեկդ ինչքան եք սիրում ինձ, վոր ձեր խոսքերով կարողանամ ձեր սերը չափել:

Մեծն ասավ.

— Յես քեզ սիրում եմ ամենաքաղցր շաքարի չափ:

— Միջնեկն ասավ.

— Յես քեզ սիրում եմ իմ ամենալավ զգեստի չափ:

Փոքրը լուռ եր:

Գրիմ յեղբայրների հեքիաթները—3

Թագավորը հարցրեց.

— Իսկ դու, իմ ամենասիրելի աղջիկս, դու ինչ-
քան ես սիրում ինձ:

— Ձգիտեմ հայրիկ, — պատասխանեց աղջիկը, — վոչ
մի բանի հետ չեմ կարողանում համեմատել իմ
սերը:

Բայց հերն ստիպեց, վոր նա մի բան ասի. ես ժա-
մանակ աղջիկն ասավ.

— Ամենալավ կերակուրն ել ինձ համար համ չու-
նի առանց աղի. յես քեզ սիրում եմ աղի չափ:

Թագավորն ես վոր լսեց՝ կատաղութունը բռնեց,
ու գոռաց.

— Եղբայրս... յեթե դու ինձ աղի չափ ես սիրում,
քո սիրո վարձատրությունն ել կլինի աղ:

Իր Թագավորությունը բաժանեց չ երկու մեծ ա-
ղջիկների մեջ, իսկ փոքրի մեջքին հրամայեց մի տոպ-
րակ աղ կապեն ու տվեց յերկու ծառայի, վոր տանեն
բաց թողնեն մի վալրենի խոր անտառում: Ամենքս
նրա համար խնդրեցինք, աղաչեցինք, պաղատեցինք,
բայց չեղավ, չկարողացանք մեղմել Թագավորի ցա-
սումը:

Այն, յեթե տեսնեցիք, թե ինչպես եր լաց լինում
մեզանից բաժանվելիս: Ամբողջ ճանապարհը շաղ եր
անցած են մարգարիտներով, վոր արցունքի տեղակ
թափվում եյին նրա աչքերից: Սրանից հետո շուտով
Թագավորը զղջաց իր խստասրտության վրա, բարկու-
թյունն անցավ, փոխվեց գութի ու խղճահարության.
հրամայեց ամեն տեղ վորոնեն, գտնեն մեր դժբախտ
յերեխային, բայց վոչով չկարողացավ գտնի: Ամեն
անգամ յերբ մտքովս անց ե կենում, թե նրան կե-

րած կլինեն վայրենի գաղանները, ցավից ու վշտից
տեղս կորցնում եմ, չեմ իմանում, թե վորտեղ եմ:
Շատ անգամ ել ինձ մխիթարում եմ ես հուսով, թե
նա կենդանի յե դեռ ե թագնվել ե մի վորևե քարան-
ձավում՝ կամ ապաստան ե գտել գթասիրտ մարդկանց
մոտ: Հիմի բաց եմ անում ձեր տված զմրուխտյա
արկղիկն ու հանկարծ տեսնում եմ մեջը են մարգա-
րիտներից, վոր արցունքի տեղակ թափվում եյին իմ
աղջկա աչքերից...

— Դուք պետք ե ինձ պատմեք — ես մարգարիտը
վորտեղից ե ընկել ձեր ձեռքը:

Յերիտասարդը պատմում ե, թե՝ ես մարգարիտն
ստացել եմ մի ես տեսակ պառավից, վոր անշուշտ
կախարդ պիտի լիներ, ու ինձ ել շատ չարչարեց,
բայց եղպես մի աղջիկ վոչ տեսել եմ, վոչ ել դրա մա-
սին մի վորևե բան եմ լսած:

Եստեղ Թագավորն ու Թագուհին վճռում են՝ ին
ուզում ե լինի՝ գտնեն պառավին: Ասում ե՝ վորտեղ
ես մարգարիտը գտնվել ե, եստեղ ել կարելի յե մի
տեղեկություն իմանալ իրենց աղջկանից:

Սրանց թողնենք իրենց ճամփեն գնան, մենք
դառնանք պառավին ու իր աղջկանը:

Պառավը իր տնակի լռության մեջ իլիկ եր մանում:
Մուկն ընկել եր, ոջախի կողքին երվող մարխը մա-
րելու վրա յերձևանկարծ դուրսը աղմուկ բարձրացավ.
սազերը հանդից տուն ելին վերադառնում, ու հեռվից
լսվում եր նրանց խուլ ճգճոցը: Մի քիչ անց՝ ներս
մտավ պառավի աղջիկը: Մերը մի թեթև գլխով արավ:
Աղջիկը մոր կողքին նստեց, իլիկն առավ ու սկսեց
թել մանել, ենպես աշխուժ, ինչպես մի ջահել աղջիկ:

Եսպես լուռ մի չերկու ժամ նստեցին՝ առանց միմեք
կամ մյուսը լեզուն պոռնագովը տալու։ Վերջապես
լուսամուտից մի շրջյուն լսվեց ու մթնից ներս նա-
խեցին մի գուլգ կրակոտ աչքեր։ Մի պառավ բույս
վոր չերեք անգամ կանչեց, բո՛ւ-բո՛ւ, բո՛ւ-բո՛ւ, բո՛ւ-բո՛ւ,
ու կորավ։

Պառավը գլուխը մի փոքր բարձրացրեց ու ասավ.

— Ժամն յեկավ, աղջիկս, գնա արա ինչ վոր անե-
լու չես։

Աղջիկը լուռ կացավ դուրս գնաց։ Գնաց, գնաց,
դուրս չեկավ մի հովիտ ու հասավ մի ջրհորի, վորի
կողքին յերեք կաղնի ծառ եյին կանգնած։

Լրացած հագին լուսինն ել դուրս յեկավ սարերի
գլխին ու ենպես լուս արավ, վոր ասեղ լիներ կորած,
մարդ կնկատեր։ Լուսնի լուսի տակ աղջիկը հանեց իր
հագի խորխը, ջրհորի վրա կուցավ ու սկսեց լվացվել։
Հետո խորխը ջուրը քաշեց ու փռեց, վոր սպիտակի
լուսնի լուսի տակ։ Յեվ միանգամից ինչպես փոխվեց
են այլանդակ աղջիկը։ Դուրս չեկավ կանգնեց մի
անտես-անսման գեղեցկուհի, վոր վոչ ուտես, վոչ
խմես, կանգնես ու թամաշա անես։ Ճերմակ մազերը
գլխիցն ընկան թե չե՝ նրանց տակից ճոխ վոսկե մա-
զերը ենպես վերևից ներքև թափվեցին, վոնց վոր
խրճնով արևի շողքերը թափվեն, ու մարմինը պատե-
ցին։ Մազերի տակից աչքերը փայլում եյին ջուխտ
աստղի նման ու այտերը վառվում եյին կարմիր
խնձորի ծաղկի պես։

Բայց ինքը տխուր-տխուր։ Գետին ընկավ ու
սկսեց աղի-աղի լաց լինել։ Աչքերից արտասուքներն
իրար յետևից թափվում եյին գետին։ Եսպես նստած

լաց եր լինում, ու յերկար կմնար ես դրության մեջ,
յեթե հանկարծ մոտակա ծառերից մի խշխշոց չլսվեր
ու հետն ել մի չրտկոց։ Հրացանի ձեն լսած յեղնիկի
նման տեղիցը ծլունգ յեղավ. իսկույն մտավ իր հին
խորխի մեջ ու մի ակնթարթում չքացավ, տեղն ու
տեղը հանգավ, վոնց վոր ճրագին փչես՝ հանգչի։
Տերևի նման դողալով հասավ իրենց տնակը։ Տեսավ
մերը շեմքում կանգնած սպասում ե։ Ուղեց պատմի,
պառավը մեղմորեն ասավ.

— Լավ, լավ, աղջիկս, յես ամեն բան գիտեմ։—
Ասավ, ներս տարավ, մարիսը վառեց ու մանածը թո-
ղած՝ ավելն առավ, սկսեց տնակն ավելի։

— Ամեն բան իստակ ու մաքուր պետք ե լինի։

— Նանի, ես գիշերվա կիսին ինչո՞ւ չես տունը
վեր քաղում։ Մարդ պետք ե գա, ինչ ե։

— Գիտե՞ս վոր ժամն ե, աղջիկս,— հարցրեց պա-
ռավը։

— Դեռ գիշերվա կեսը չկա, բայց մոտիկ ե։

— Իսկ մտքովդ չանցնով, վոր սրանից չերեք տա-
րի առաջ մին ել ետոր ես յեկել դու ինձ մոտ։ Հիմի
ես գիշեր ժամանակը լրացավ, ու մենք ել միասին
ապրել չենք կարող։

Աղջիկը գունատված հարցրեց.

— Նանի ջան միթե ուզում ես ինձ դուրս անես
քո տնից։ Ո՞ւր գնամ յես։ Վոչ բարեկամ ունեմ, վոչ
տեղ, ում մոտ գնամ։ Ինչ ասում ես՝ անում եմ, դու
ել գոհ ես ինձանից, ել ինչո՞ւ չես դուրս անում...

Պառավը չեր ուզում ամեն բան պարզի, թե ինչ
եր պատահելու աղջկա հետ, ու խոսքը փոխեց։

— Ել ես խրճիթում չեմ ապրելու, ուզում եմ հե-

աւանամ ու հեռանալիս մաքուր թողնեմ, թող սրբեմ: Դեղ համար ել դարդ մի անի, ել յետ կգտնես քո հորական ոջախը ու գոհ կլինես եւ վարձով, վոր յետ կտամ:

— Բայց, նանի, ինչ ե պատահելու ինձ հետ,— կրկին հարցրեց աղջիկը:

— Մին ել եմ ասում. ինձ մի խանգարի, թող սրբեմ: Անխոս գնա քո սենյակը, խորխոդ հանիր ու հագիր քո եւ մետաքսե գգեստը, վոր հագիրդ եր, յերբ առաջին անգամ յեկար ինձ մոտ: Հագիր ու սպասիր քո սենյակում մինչեւ կկանչեմ:

Հիմի թագավորից ու թագուհուց տանք տեղեկու-թյուն:

Թագավորն ու թագուհին յերիտասարդ իշխանին հետները առնում են ու ճանապարհ են ընկնում, գնում են պառավին գտնեն:

Յերիտասարդը մի անտառում նրանցից յետ ե մնում ու պետք ե ճանապարհը մենակ շարունակեր: Մյուս որը նրան թվում ե, թե ուղիղ ճանապարհն ե դուրս յեկել: Գնում ե, գնում ե, մի տեղ մոլթը վրա յե հասնում, բարձրանում ե մի ծառի, ուղում ե ծառի վրա գիշերի, առավոտը վեր կենաել յետ իր ճամփեն շարունակի: Գիշերվա մի ժամին լրացած լուսնյակը վոր դուրս ե գալի, նկատվում ե, վոր մի պառավ լեռներից իջնում ե ցած: Նկատում ե, վոր ճիպտը ձեռին չի, բայց ես ես սագարած աղջիկն ե, վոր տեսել եր պառավի տնակում:

— Ոհո,— բացականչում ե ինքն իրեն,— ահա մինը յեկավ: Ես մինը վոր ձեռս ընկավ, ես մյուսն ել չի պրծնի ինձանից:

Բայց ինչքան ե զարմանում, յերբ այլանդակ կի-նը մոտենում ե ջրհորին խորխոդ հանում ե, լվացվում, վոսկե մագերը թափվում են ուսերին, ու առջևը կանգնում ե մի գեղեցկուհի, վոր իր որում վոչ տե-սել եր, վոչ լսել: Շունչն իրեն պահած՝ գլուխը ճյու-ղերի արանքից հանում ե ու աչքերը հառած նայում ե աղջկանը: Շատ ե լինում դեպի առաջ հակված թե ինչ, ծառի մի ճյուղը կոտրում ե. վոր կոտրում ե՝ աղջիկն իսկույն ել յետ մտնում ե իր խորխոդ ու յեղ-նիկի նման թռչում, կորչում:

Աղջիկը հեռանում ե թե չե, յերիտասարդն ել ծա-ռից իջնում ե, ընկնում յետեից: Շատ ե գնում թե քիչ, մին ել տեսնում ե՝ մի տեղ առաջին յերկու ստվեր են թափառում: Դու մի ասի՝ թագավորն ու թագուհին են: Հեռվից պառավի մարխի լույսը նշմա-րել են, են լուսի վրա գնում են: Յերիտասարդը պատմում ե նրանց ջրհորի մոտ իր աչքով տեսած հրաշքը, ու ել վոչ մի կասկած չի մնում, վոր են աղ-ջիկը իրենց վորոնած աղջիկը պիտի լինի: Յերկուսը դառնում են յերեք ու գնում: Գնում են, գնում, հաս-նում են պառավի տնակին: Տեսնում են սագերը պա-ռավի տնակի չորս կողմը բռնած, գլուխները թեքի տակ կոխած՝ քնած են: Վոչ մինը վոչ շարժվում ե, վոչ ձեն ե հանում: Լուսամուտիցը ներս են նայում. տեսնում են՝ ներսը պառավը նստած իրեն համար իլիկ ե մանում: Տունն ել ենքան մաքուր սրբած, վեր քաղած, հենց իմանաս մեջը հուրի-փերիններ եյին ապրում, վոր չգիտեն աղքն ու փոշին ինչ բան ե: Ես ամենը տեսնում ես, բայց իրենց աղջկանը չեն տես-նում: Չկա: Մի առժամանակ հսպես մտիկ են անում,

վերջը սիրտները պնդացնում են, լուսամուտը կամաց-
ծեծում են: Պառավը կարծես թե հենց սրանց սպա-
սելիս լինեք, տեղիցը վեր ե կենում ու քաղցր ձեռ-
տալի:

— Յեկեք, ներս յեկեք, յես ձեզ ճանաչում եմ:
Ներս են մտնում թե չե՝ ասում ե:

— Թագավորն ապրած կենա, դուք հո ետոր ստիպ-
ված չեյիք լինիլ եսքան յերկար ճանապարհ կտրելու,
յեթե յերեք տարի առաջ ձեր սիրուն ու բարի աղջը-
կանը, չգիտեմ ինչի համար, եսքան անիրավ կերպով
դուրս չանելիք ձեր տանից: Են ել են աղջկանը, վոր
ենքան սիրում եր ձեզ: Ասենք դրանից նրան վոչ մի
ֆնաս չհասավ: Ես յերեք տարին, ճշմարիտ ե, նա սադ
եր արածեցնում, բայց վոչ մի վատ բան չի լուրերը
ու իր մաքուր սիրտը պահել ե անարատ: Բայց դուք
ձեր արժանի պատիժն առաք հենց են ահ ու դողով,
վորով ապրում եյիք ես յերեք տարին:

Ապա մոտենում ե կողքի դռանն ու կանչում.

— Դուրս արի, աղջիկ ջան:

Դուռը յետ ե բացվում, մետաքսե զգեստը հագին
հայտնվում ե թագավորի աղջիկը, վոսկի մազերը ար-
ձակ թափված ուսերին ու թիկունքին, աչքերը ցոլուն
աստղեր ու ինքն ամբողջ կարծես թե հրեշտակ եր,
վոր յերկիր իջավ:

Դուրս ե գալիս, վազում ե ընկնում հորն ու մոր
վզովն ու սկսում ե համբուրել: Հերն ու մերը ուրա-
խությունից լաց են լինում, իսկ յերիտասարդ իշխա-
նը մնում ե ապուշ կանգնած նրանց կողքին: Աղջիկը
նրան նկատում ե թե չե, ինքն ել չի իմանում ինչու

կարմրում ե, կարմիր վարդ ե կտրում: Թագավորն
ասում ե.

— Աղջիկ ջան, իմ թագավորությունն արդեն բա-
ժանել եմ, հիմի ի՞նչ տամ քեզ:

— Սրան վոչ մի բան չի հարկավոր,— աղջկա տե-
ղակ պատասխանում ե պառավը:— Յես ձեզ եմ նվի-
րում սրա են արտասուքները, վոր թափել ե ձեզ հա-
մար. սրանք մաքուր մարգարիտներ են, ավելի մա-
քուր ու թանգ, քան են մարգարիտները, վոր հանում
են ծովերից, և ավելի արժեն, քան ձեր ամբողջ թա-
գավորությունը: Իսկ իրեն, ինձ արած ծառայության
համար, նվիրում եմ իմ տնակը:

Պառավի ես ասելն ու անհետանալը մին ե լինում:
Մին ել են տեսնում՝ տնակի պատերը ճոճոացին. նա-
յում են՝ տնակը դարձել ե մի շքեղ պալատ, թագա-
վորավայել սեղանները բաց արած, բազմաթիվ ծառա-
ները վազում են դեռ ու դեն, ու ճերմակազգեստ ջա-
հել աղջիկները շրջապատել են իրենց:

Դուրս ե գալիս, վոր պառավը վոչ թե մի չար կա-
խարդ ե յեղել, այլ բարի վոգի: Նա յե տվել թագա-
վորի աղջկանն են շնորհքը, վոր արտասուքները մար-
գարիտ դառնան, ու նա յե նրան պահել դժբախտու-
թյան որերում: Նա յե պահել և են բոլոր կախարդված
ու դժբախտացած աղջիկներին, վոր դարձել եյին սա-
գեր, այժմ նորից առան իրենց մարդկային կերպա-
րանքը: Վերջապես նա յե առաջնորդել բարի յերի-
տասարդ իշխանին դեպի թագավորի անմեղ հալածված
աղջիկը:

Ես բոլորից հետո ամուսնանում եմ նրանք, մո-
ռանում եմ իրենց անցկացրած ծանր որերը, և ապրում
եմ ուրախ ու յերջանիկ, բարի վոգու պարգևած եմ
գեղեցիկ պալատում, վոր սուաջ մի աղքատիկ տնակ եր:

(1914)

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՇՈՒՂԸ

Մի աշուղ ե լինում: Որերից մի որ ես աշուղը
մենակ վեր ե կենում գնում անտառը: Անտառում
դեմ ե մտածում, դեմ ե մտածում, մինչև վոր մտա-
ծելու բանը հատնում ե: Վոր մտածելու բանը հատ-
նում ե՝ «Ո՛Ֆ, ասում ե, ի՞նչ յերկար ու ձանձրալի
յե ժամանակը եստեղ: Պետք ե մի լավ ընկեր գտնեմ
ինձ համար...»:

Ասում ե, ջութակն ուսից վեր ե բերում ու նվագում:
Ջութակի ձենը հնչում ե անտառում: Ես ձենի վրա
անտառի խորքից վազեմվազ գուրս ե գալիս մի գել:

— Ա՛հ, գելը...—հառաչում ե աշուղը:—Բայց յես
սրան չեյի ուզում ... Յես գելի հետ ի՞նչ անեմ...

Իսկ գելը մոտ ե գալիս ու սկսում ե խոսել:

— Եդ ի՞նչ լավ ես նվագում, վարպետ: Ի՞նչ կլի-
նի ինձ ել սովորեցնես:

— Սրա սովորեցնելն ինչ բան ե վոր,—պատաս-

խանութում ե աշուղը:—Կսովորեցնեմ, միայն թե ինչ վոր ասեմ, պետք ե լսես:

— Աչքիս վրա,—խոսք ե տալիս գելը:—Ենպես լսեմ, ինչպես աշկերտը վարպետին կլսի:

— Դե վոր եղպես ե՝ յետևիցս արի:

Գնում են: Գնում են, զնում, տեսնում են ճանապարհին մի պառավ կաղնի, մեջը փուչ, ինքը ճղված:

— Դե հիմի լսիր, տես ինչ եմ ասում,—դառնում ե աշուղը գիլին:—Յեթե ճշմարիտ սրտով ուզում ես նվագել սովորես, ամենից առաջ պետք ե առջևի թաթերդ ես ծառի ճեղքում դնես:

Գելը լսում ե վարպետին, առջևի թաթերը դնում ե ծառի ճեղքում: Վարպետը ձեռաց կողքի մեծ քարը վերցնում ե ենպես ուժով զարկում աշկերտի ջուխտ թաթերին ու ենպես խորը մխում ծառի ճեղքի մեջ, վոր խեղճը տեղն ու տեղը նստում ե ու մնում ե գերի են ծառին:

— Եստեղ կաց, մինչև մին ել չես կգամ,—ասում ե վարպետն ու գնում: Մի քիչ վոր գնում ե, դարձյալ սկսում ե ինքն իրեն հետ խոսել:

— Ո՛ք, ի՞նչ յերկար ու ձանձրալի յե ժամանակն եստեղ... Պետք ե մի լավ ընկեր գտնեմ ինձ համար...

Ասում ե, ջուլթակն ուսից վեր ե բերում ու նվագում: Մին ել տեսնում ե՝ ծառերի արանքից դուրս յեկավ աղվեսը:

— Հիմի ել աղվեսը... բայց յես սրան ել չեմ ուզում... Աղվեսի հետ ի՞նչ անեմ,—հառաչում ե աշուղը, իսկ աղվեսը գալիս ե առաջը կտրում:

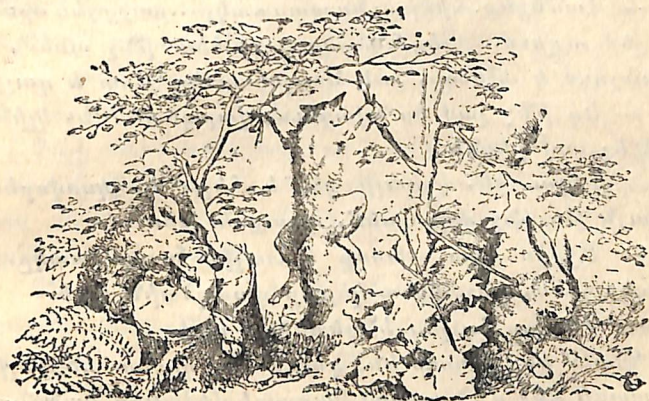
— Եղ ի՞նչ լավ ես նվագում, վարպետ: Ի՞նչ կլինի ինձ ել սովորեցնես:

— Ինչու չե, կսովորեցնեմ,—պատասխանում ե աշուղը,—միայն թե ինչ վոր ասեմ, պետք ե լսես:

— Աչքիս վրա, խոսք ե տալիս աղվեսը:—Ենպես լսեմ, ինչպես աշկերտը վարպետին կլսի:

— Դե վոր եղպես ե՝ յետևիցս արի:

Աղվեսն ուրախ-ուրախ ընկնում ե վարպետի յետևից ու դնում են: Գնում են, զնում են, մտնում են մի նեղ կածան, յերկու կողմից բարձր թփեր: Վարպետն եստեղ կանգ ե առնում, ճամփի մի կողմից մի փոքրիկ ընկուզի ծառի ծեր ե կռացնում դեպի գետին ու վորտեղ դնում վրեն, մյուս կողմից ել մի ուրիշ ծառ ու կանչում ե աղվեսին:

— Հապա դե յեկ, սիրելիս. յեթե ուզում ես բան սովորես՝ դեսը բեր առջևի ձախ թաթդ:

Աղվեսը լսում ե, թաթը մեկնում ե: Վարպետը բռնում ե կապում ձախ ծառի կատարին:

— Դե հիմի ել աջը բեր:

Այն ել կապում ե աջ կողմի ծառի կատարին: Հետո մտիկ ե անում՝ ամուր են կապված թե չե, ու բաց թողնում ծառերի կատարները: Ծառերը յետ են գնում, վերե են թռցնում աղվեսին ու սկսում են ճռճել ողի մեջ:

— Եստեղ կաց, մինչև մին ել յետ կգամ,—ասում ե վարպետն ու շարունակում իր ճամփեն:

Մի քիչ վոր անց ե կենում, նորից սկսում ե ինքն իրեն խոսել. — Ո՛հ, ի՜նչ չերկար ու ճանձրալի ժամանակն եստեղ... Պետք ե մի լավ ընկեր գտնեմ ինձ համար... — Ասում ե, ջուլթակն ուսից վճր ե բերում ու նվազում: Վոստոստալով առաջն ե յեղնում մի նապաստակ:

— Համեցեք. հիմի ել նապաստակը... բայց յես սրան ել չեմ ուզում... Յես նապաստակի հետ ի՞նչ անեմ,— հառաչում ե աշուղը, իսկ նապաստակը մոտ ե գալի:

— Եդ ի՜նչ լավ ես նվագում, վարպետ: Ի՞նչ կլինի ինձ ել սովորեցնես:

— Ինչու չե, կարելի յե, և հեշտ ել կսովորես: Միայն թե ինչ վոր ասեմ, պետք ե լսես:

— Աչքիս վրա,— խոսք ե տալիս նապաստակը: — Ենպես լսեմ, ինչպես աշկերտը վարպետին կլսի:

— Դե վոր եղպես ե՞ յետևիցս արի:

Գնում են: Գնում են, գնում են, դուրս են գալիս անտառի մեջ մի բացատ: Բացատի մեջտեղը կանգնած ե լինում մի բարդի: Վարպետը մի թոկ ե հանում, թոկի մի ծերը ծառից ե կապում, մյուս ծերը նապաստակի վզից ու կանչում ե.

— Հապա, իմ խլուշիկ, դե մի քսան անգամ ես ծառի բոլորքով պտուտ արի, տեսնեմ քո ճարպիկությունը:

Նապաստակը լսում ե. քսան անգամ պտուտ ե գալի ծառի բոլորքով: Թոկը փաթաթվում ե ծառին, խեղճը մնում ե ծառին կապած ու քսանի ձիգ ե տալիս, քաշում, քաշքշում, ենքան թոկը վիզը կտրում ե:

— Եստեղ կաց, մինչև մին ել յետ կգամ,—ասում ե վարպետն ու իր ճամփեն շարունակում:

Վարպետի գնալուց յետը դես ե ձիգ տալի, դեն ե ձիգ տալի գելը, քարն ե կրծում, ծառն ե կրծում, ենքան անում ե, մինչև թաթերը հանում ե կաղնու ճեղքից: Հանում ե ու, թե չորս վոտն ունեն՝ չորսն ել փոխ ե առնում, կատաղած, գաղաղած ընկնում ե վարպետի յետևից, վոր հասնի պատառ-պատառ անի: Ողում ճոճվող աղվեսը հեռվից ազատ գիլին տեսնում ե թե չե՝ սկսում ե լաց լինել ու աղաղակել:

— Դեկ ախպեր, դեկ ախպեր, հասի՛ր ոգնի՛ր ինձ, են վարպետը ինձ խաբեց:

Դեկը հասնում ե ծառերը կռացնում, թոկերը կըրծոտում, կտրատում, աղվեսին ազատում, ու յերկուսով միասին ընկնում են վարպետի յետևից, վոր իրենց վրեժը հանեն:

Դնում են, գնում են, ճամփին պատահում են ծառին փաթաթված նապաստակին: Սրան ել եստեղ են ազատում ու յերեքով միասին լարվում են ընդհանուր թշնամու— վարպետի յետևից:

Վարպետը շարունակում ե իր ճանապարհն անտառում: Մի անգամ ել նվագում ե, ու ես անգամ բախտը բանում ե: Զուլթակի ձենը լսում ե մի աղքատ փայտահատ, գործը թողնում ե, կացինը դնում ե կռնատակին՝ գալիս ե կանգնում յերգը լսելու:

— Վերջապես յիկավ իմ ընկերը,— բացականչում ե

վարպետը: Յես մարդ եյի վորոնում, վոչ թե վայրենի
զազաններ: — Ու սկսում ե նվագել ենքան սրտառուչ,
ենքան հրաշալի, վոր փայտահատը զմայլում ե, սիր-
տը կրծքում ուրախությունից խաղս ե լինում: Հենց
ես ժամանակ վրա յեն հասնում գելը, աղվեսն ու նա-
պաստակը: Փայտահատը նկատում ե, վոր նրանց
մտքում չար բան կա վարպետի դեմ, իսկույն առաջ
ե անցնում, բարձրացնում իր սուր կացինն ու ասում.

— Ով սրա վրա գա, իմացած կենա, վոր ինձ հետ
ե գործ ունենալու:

Գազանները ես վոր տեսնում են՝ սաբսափում են
ու, պհւկ, յետ են փախչում դեպի անտառի խորքերը:
Վարպետը փայտահատին շնորհակալություն անելու
համար մի յերգ ել նվագում ե ու գնում: Գնում ե
հասնում ե իր տունը, ջութակը պատին կախում ու
պառկում: Գիշերը գալիս ե. ուզում ե քնի, քունը չի
տանում: Շարունակ գելը, աղվեսն ու նապաստակն
են մտքի միջին: Մին ել հանկարծ գիշերվա մի ժա-
մանակը հենց լուսամուտի տակին գելն ու աղվեսը
սկսում են ձեն ձենի տալ ու վռնալ, իսկ նապաս-
տակը նրանց լետեից ծվծվում ե.

— Ճը'ղը, վը'ղը, քաջ վարպետ,
են լի'նչ արիւր դու մեզ հետ.
Մեզ տանջել իր ուզում դուն,
Տանջվիր հիմի դե զարթուն.
Մինչև լուսը մենք եսպես
Հանգիստ քուն չենք տալու քեզ...
Ճը'ղը, վը'ղը, քաջ վարպետ,
են լի'նչ արիւր դու մեզ հետ...

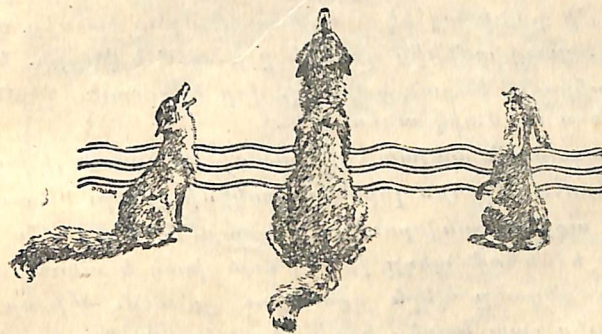
Յերգում են, յերգում են անասունները: Զութակն
ել պատի վրիցն ե սկսում իրեն-իրեն նվագել նրանց
հետ, ու ենպես աղեկտուր, ենպես վողբալի, վոր խեղճ
վարպետը չի իմանում ուր կորչի են յերգի ու յե-
րաժշտության ձենից: Ամբողջ գիշերը չի կարողանում
աչքը կպցնի, տանջվում ե ու տանջվում:

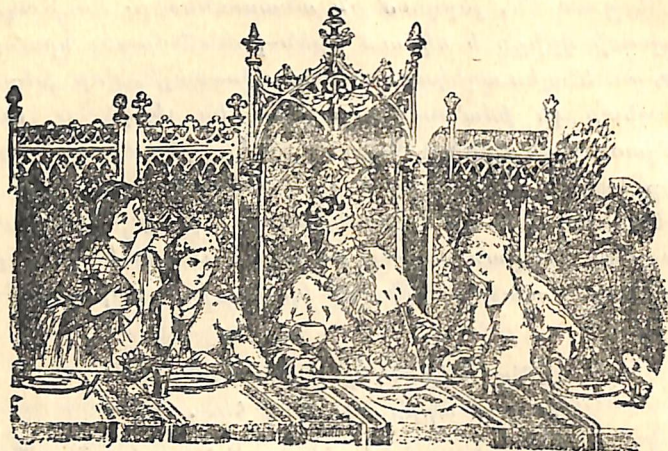
Ծերերն ասում են, իբրև թե վարպետը են որվա-
նից յետը ինչքան ապրեց աշխարհքում՝ ամեն գիշեր
նրա լուսամուտի տակ հնչում եր ես տխուր, սրտաճըմ-
լիկ յերգը.

«Ճը'ղը, վը'ղը, քաջ վարպետ,
են լի'նչ արիւր դու մեզ հետ...»

Ու ջութակը վողբում եր հետը: Ամեն գիշեր, ամեն
գիշեր մինչև լուսը, մինչև իր մահը:

(1914)

ԳՈՐՏԸ

Ժամանակով մի թագավոր և լինում: Ես թագավորը մի քանի աղջիկ և ունենում՝ մինը մյուսից գեղեցիկ. բայց ամենից գեղեցիկը լինում և փոքրը. հնքան սիրուն, հնքան շարժաղ, վոր ելնուտես, չխմես, կանգնես ու մտիկ անես:

Թագավորի պալատի կողքին մի անտառ և լինում. անտառում, մի հին լորենու տակ՝ մի ջրհոր: Ես սիրուն աղջիկը սովորութուն և ունենում՝ ամեն ուր գնում և հն հով տեղը ջրհորի մոտ խաղ և անում, իր վոսկի գնդակը վերև գցում ու բռնում: Մի ուր ել խաղալիս շատ բարձր և գցում, չի կարողանում բռնի, ու գնդակն ընկնում և ջրհորը: Վերեից՝ մտիկ և անում— ջրհորը աչքին թվում և անտակ: Սկսում և աղի-աղի լաց լինել: Ես լացի ժամանակ՝ հանկարծ մինը ձեն և տալիս.

— Ի՞նչ և պատահել, թագավորի աղջիկ. ինչի՞ համար ես եղպես աղի-աղի լաց լինում:

Մտիկ տա աղջիկն ի՞նչ տեսնի. մի ահագին գորտը ջրհորի պուճուղին նստած՝ մարդու նման խոսում և: Ջարմանում և: Սկսում և.

— Խաղալիս գնդակս ջրհորը գցեցի, գորտ ախպեր, նրա համար եմ լաց լինում:

— Ի՛հ,— խնդում ե գորտը,— եդ ի՞նչ բան ե, վոր դրա համար լաց ես լինում: Ի՞նչ կտաս, վոր քո գնդակը հանեմ:

— Ամեն, ամեն բան կտամ,— սկսում ե աղաչել աղջիկը,— իմ բոլոր զարդերը կտամ, իմ անդին քարերը կտամ, իմ վոսկե թագը կտամ, միայն թե իմ սիրուն գնդակը հանես:

Գորտը, թե.

— Ինչի՞նք ես պետք քո զարդերը, քո անդին քարերը, մարգարիտներն ու վոսկե թագը: Չեմ ուզում: Ա՛յ, ուրիշ բան ե՞լ յեթե ինձ սիրեցիր ու եսպես սիրեցիր, վոր ամեն բանում քո անբաժան ընկերը լինեցիր, քեզ հետ միասին սեղան նստեցինք, մի ամանով ուտեցինք, մի բաժակով խմեցինք ու մի անկողնում քնեցինք: Ա՛յ, յեթե ես խոստանայիր, ես ժամանակ կցատկեցի ջրհորն ու հատակից կհանեցի քո վոսկե գնդակը:

— Լավ, լավ, ինչ վոր ուզում ես եդ ամենը խոստանում եմ, միայն թե իմ գնդակը բերես,— խոսք ե տալիս թագավորի աղջիկն ու հետն ել մտքումն ասում ե.— Սրան մտիկ տուր ե, տխմար կռկռան, մի տես ինչե՞ր ե ուզում: Գնա ջրհորում ճպխի՛ր¹⁾ ու կըռկըռացրու. քո ի՞նչ բանն ե մարդուն ընկեր դառնաս...

Գորտը հենց վոր ես խոստումը լսում ե՝ սուզվում ե ջրի տակը, գնդակը գցում ե կանաչ խոտի մեջ: Աղջիկը վրա յե թռչում գնդակը հավաքակում, ուրախ-

1) Ճպխիլ— ճղժվել, տափակվել:

ուրախ, թռչկոտալով վազում ե դեպի տուն: Գորտը կանչում ե.

— Կնց, կնց, ինձ ել տար հետդ... ախար յես քեզ պես վազել չեմ կարող...

Աղջիկը յետ ել չի նայում. վազում ե ընկնում հոր պալատն ու գորտը մտիցը հանում: Գորտը յետե-վից նայում ե նայում ու ել յետ մտնում ե ջրհորը:

Մյուս որը հենց վոր թագավորի աղջիկն իր հոր ու պալատականների հետ միասին սեղան ե բազմում ու սկսում ե ուտել իր վոսկի ամանով, չըլըփ, չըլըփ, մինը մարմար սանդուխքներով բարձրանում ե, դուռը ճանկաւում ու կանչում.

— Թագավորի փոքրիկ աղջիկ, բաց արա...

Թագավորի աղջիկը վազեվազ գնում ե տեսնի՛ ով ե կանչում իրեն: Դուռը բաց ե անում, տեսնում՝ առաջին կանգնած գորտը. իսկույն դուռը յետ ե զարկում ու վախեցած գալիս ե իր տեղը նստում:

— Եդ ի՞նչ եր, աղջիկս, ինչի՞ց եդպես վախեցիր: Չլինի՞ թե դե կա կանգնած դռան յետեը, ուզում ե քեզ փախցնի,— հարցնում ե թագավորը:

— Վհչ, հայրի՛կ, դե չի, մի անճոռնի գորտ ե:

— Գորտն ի՞նչ ե ուզում քեզից:

— Գիտե՞ս, հայրիկ... Յերեկ անտառում ջրհորի մոտ խաղ եյի անում, հանկարծ իմ վոսկե գնդակն ընկավ ջրհորը... Յես լաց ելի լինում... Գորտը հանեց ինձ տվեց իմ վոսկե գնդակը... Յեվ վորովհետե նա դրա փոխարեն ուզում եր, վոր յես անպատճառ իր խաղընկերը դառնայի, յես ել խոստացա... Բայց իսկի մտքովս չեմ անցնում, թե՛ ճիշտ վոր, նա կկարենար

իր ջրհորը թողնել... Ահա հիմի յեկել ե, կանգնած ե
ենտեղ դռան լետեը, ուզում ե գա ինձ մոտ:

Այնինչ գորտը ճանկառում ե դուռն ու կանչում.

— Թագավորի փոքրը աղջիկ,
Յեկ դուռը բաց դու կարգին,
Միտդ ե յերեկ ինչ խոսք տըվիր
Պաղ ջրհորի յեղերքին...
Թագավորի փոքրը աղջիկ,
Յեկ դուռը բաց դու կարգին:

Թագավորն աղջկանն ասում ե.

— Խոսք ես տվել, պետք ե կատարես: Գնա դուռը
բաց արա:

Աղջիկը գնում ե դուռը բաց ե անում: Գորտը
յետևից ներս ե ցատկում, հնայ, հնայ, ցատկելով հաս-
նում ե աթոռին ու կանչում ե.

— Դե ինձ բարձրացրու դիր քեզ մոտ:

Աղջիկը իր մեջը շատ ե նեղանում, տատամսում
ե, բայց թագավորը պատվիրում ե, վոր գորտն ինչ
ասում ե՝ լսի: Աղջիկը գորտին բարձրացնում ե դնում
իր աթոռին: Աթոռին ե դնում թե չե՝ հիմի ել ուզում
ե սեղանը բարձրանա: Դնում ե սեղանին: Հիմի ել
ասում ե՝ մոտ քաշիր քո վոսկե ամանը, վոր միասին
ուտենք. ինչ աներ խեղճ աղջիկը: Ես մի կամքն ել
ե կատարում: Ուտում ե պրծնում, հիմի ել թե՝ կշտա-
ցա, քունս տանում ե, ինձ տար քո սենյակը, մե-
տաքսե անկողինդ շինի, վոր քեզ հետ միասին քնենք:
Ետեղ արդեն աղջիկն սկսում ե լաց լինել: Սառն ու
լպրծուն գորտին դիպչելուց ել զզվում եր ու զար-
զանդում, հիմի պետք ե տաներ իր գեղեցիկ ու մա-

քուր անկողնում իր հետ քնեցներ: Չի ուզում, բայց
հերը առաջվանից ավելի յե զայրանում: Ասում ե՝
այժմ չպետք ե արհամարհես նրան, ով վոր փորձանքի
ժամանակ թանգ եր քեզ համար: Ինչ վոր խոստացել
ես—պետք ե կատարես:

Ճարահատված աղջիկը
յերկու մատով գորտի մեջ-
քից բռնում ե, տանում
իր ննջարանն ու դնում
ե անկյունում: Բայց արի
տես, վոր գորտը սրանից
ել չի խրատվում: Աղջիկը
հենց անկողին ե մտնում
թե չե՝ ցատկելով մոտենում
ե հատակին կանգնում ու
ճրղտալով խոսում ե.

— Հը՛, եդ ի՞նչ ե...յես
ել եմ հոգնած...յես ել եմ
ուզում քնեմ...ինձ ել պառ-
կեցրու քեզ հետ...

Ենպես ե ասում, վոր
աղջկա սիրտը շարժվում ե,
ժպտալով վերցնում ե դնում
իր անկողնի վրա: Դնում ե
իր անկողնի վրա թե չե,
մին ել են ե տեսնում՝ ես գորտի կաշին տրաքեց, ու
միջիցը դուրս յեկավ մի գեղեցիկ յերիտասարդ, կող-
քին նստեց: Կողքին նստում ե ու պատմում զարմա-
ցած աղջկանը, թե ինքը մի թագավորի տղա յե յե-
ղել. չար կախարդը դարձրել ե գորտ, այժմ աղջիկը

իրեն հանեց ջրհորից ու վերադարձրեց իր մարդկային կերպարանքը:

Նստեղից ուրախ-ուրախ վեր են կենում գնում թագավորի մոտ, պատմում են ամեն բան: Ենպես ել դուք ուրախանաք, ինչպես վոր թագավորն ուրախանում է. մեծ հարսանիք է սարքում ու նրանց պսակում իրար հետ:

Հարսանիքից հետո նորապսակները պիտի գնալին թագավորի տղի հայրենիքը: Առավոտը վաղ գալիս է դռանը կանգնում ութ ձիանի կառքը, ձիանքը սպիտակ ջալամի սպիտակ բարձր փետուրները գլխներին, վողջ սարքերը վոսկեղեն, իսկ կառքի յետևը կանգնած թագավորի տղի հին ծառան՝ Հավատարիմ՝ Ոհանը: Ու եսպես իր Հավատարիմ Ոհանը թիկունքին, ջահել կինը կողքին, թագավորի տղեն սլանում է դեպի հայրենիք:

Շատ են գնում թե քիչ, մին ել հանկարծ ճանապարհին ականջովը մի ձեն է ընկնում. թվում է թե կառքի յետևը մի բան կոտրեց: Յետ ե դառնում կանչում.

— Ի՞նչ եր, Ոհան, կառքը կոտրեց:

— Վհչ, վհչ, իմ տեր, կառքը չեր ես.

ես իմ սրտի կապն եր յերկաթ,

Վոր տանջում եր ինձ անընդհատ

Են որվանից, ինչ դու հորում

Ապրում եյիր գորտի որում:

Գնում են: Ճանապարհին մի յերկու անգամ ել եր տեսակ ձայներ են ընկնում թագավորի տղի ականջովը ու ամեն անգամ ել ենպես է թվում, թե կառքը կոտրեց, բայց իսկապես Ոհանի սրտի ծանր յերկաթի

կապանքներն եյին խորտակվում ու ընկնում: Են որվանից, ինչ վոր իր տերը գորտ եր դարձել՝ Հավատարիմ Ոհանը սաստիկ տխրել եր ու յերեք պատ յերկաթի կապով կապել եր իր սիրտը, վոր տխրութունից չպատուեր: Այժմ եդ կառքը յեկել եր, վոր իր յերիտասարդ տիրոջը հայրենիք տանի: Հավատարիմ Ոհանը յերկուսին ել նստեցրել եր կառքի մեջը՝ ինքը կանգնել նքանց թիկունքին, և, տեսնելով իր յերիտասարդ տիրոջը կախարդանքից ազատված ու բախտավոր, ուրախութունից սիրտը ոխտը գազ բաց եր յեղել, ու իր յետևից խորտակվում, ընկնում եյին սրտի ծանր կապանքները:

(1914)

ՀԵՆՁԵԼՆ ՈՒ ԳՐԵՏԵԼԸ

Մի մեծ անտառի բերանում ապրում էյին մի աղքատ փայտահատ ու իր կինը: Յերկու յերեխա ունեկին, աղի անունը Հենդել եր, աղջկանը՝ Գրետել:

Առանց են ել պակասության մեջ են լինում, թանգութունն ել վոր ընկնում ե են կողմերում, իրենց որվա հացն ել չեն կարողանում ճարեն: Մի որ ել, տեղումը պառկած, փայտահատը դես ե մտածում, դեն ե մտածում, դարդից մի կողքից մյուս կողքի վրա յե շուռ ու մուռ գալիս, վերջը կնոջն ասում ե.

— Ես ի՞նչպես պետք ե անենք, այ կնիկ, իսկի բան չունենք, ինչով պիտի պահենք ես յերեխաներին:

— Գիտես, այ մարդ,—պատասխանում ե կինը,—արի առավոտը ծեքին յերեխաներին տանենք անտառի խորքը, կրակ անենք, մի-մի կտոր հաց տանք ձեռները ու ենտեղ թողնենք, մենք յետ դանք մեր գործին: Ճամփեն չեն գտնիլ, վոր յետ գան տուն, ու մենք կազատվենք:

— Չե, այ կնիկ, —պատասխանում ե փայտահատը, յես եղպես բան չեմ անիլ, իմ սիրտը չի տանիլ, վոր յես իմ ձեռքով իմ յերեխաներին տանեմ մենակ թող-

նեմ անտառում, վերջապես դադանները կհարձակվեն ու կպատառտեն նրանց:

— Ը՛հ, հիմար,—ասում ե կինը,—եսպես թե ենպես չորսս ել սովամահ կորչելու յենք, են ժամանակ դնա ու դադաղների համար տախտակ տաշի... Ու հանգիստ չի տալի մարդուն, մինչև վոր չի համաձայնվում իրեն հետ:

— Բայց ելի մեղքս գալիս ե խեղճ յերեխաների վրա,—ասում ե փայտահատը կնոջ հետ համաձայնվելուց հետո: Իսկ յերեխաների քունը սովից չի տանում, լսում են ամեն բան, ինչ վոր խորթ մերը ասում ե իրենց հորը:

Աղի-աղի լաց ե լինում Գրետելը ու դառնում Հենդելին.

— Մենք կորանք, Հենդել:

— Սուս կաց, Գրետել ջան,—ասում ե Հենդելը,—դարդ մի անիլ, յես սրա ճարը գիտեմ:

Յեվ անա մեծերը քնում են թե չե, Հենդելը վեր ե կենում, իր շորերը հագնում, դուռը բաց ե անում ու ծլկում փողոց: Լուսինը պայծառ լոլսավորում եր ու իրենց տան առջևը ցրված սպիտակ լափուկները¹⁾ արծաթի փողի նման շողշողում էյին: Հենդելը կռահում ե, ու գրպանն ինչքան տանում ե, եղ քարերով լցնում ե: Հետո վերադառնում ե տուն: Գրետելին ասում ե.

— Հանգիստ կաց, քույրիկ ջան: Քնիք, աստված մեզ չի կորցնիլ:—Ու նորից պառկում ե իր անկողնում:

1) Լափուկ—փոքրիկ, վողորկ ջրաքարեր:

Առավոտը ծեփում է թե չէ, արևածագից առաջ, խորթ մերը գալիս է յերեխաներին զարթեցնում:

— Դե, շուտ արեք, վեր կացեք, ծուլեր, պատ-
րաստվեցեք գնանք անտառը փետ բերելու:— Հետո
ամեն մեկին մի-մի կտոր հաց է տալիս ու պատվիրում:

— Ահա ես ձեզ տալիս եմ ճաշի համար, տեսեք,
մինչև ճաշը չուտեք, թե չէ միևնույն է, հետո ել
վոչինչ չեք ստանալու:

Գրեթե չհացը դնում է գրպանը, վորովհետև Հեն-
դելի գրպանները բերնե բերան լիքն էյին քարերով:
Հետո վեր են կենում ու ճանապարհ են ընկնում դե-
պի անտառը:

Մի քիչ վոր անց են կենում, Հենդելը կանգ է առ-
նում ու նայում է չետ՝ դեպի իրենց խրճիթը, ու շա-
րունակ եղպես չետ է մնում: Հերն ասում է.

— Հենդել, լի՛նչ ես դու շարունակ չետ մտիկ տա-
լիս ու յետ մնում, հորանջելու ժամանակ չի, վոտներդ
ժաժ տուր:

— Հալըրիկ, յես մեր սպիտակ կառավին եմ մտիկ
տալիս, ա՛յ, ենտեղ կտերը նստած է, կարծես թե մեզ
վերջին «մնաս բարոջը» է ասում:— Խորթ մերը եստեղ
խոսքը կտրում է.

— Ապուշ, իսկի յեւ են մեր կատուն չի, են կտու-
րի վրի սպիտակ ծխնելուղն է, վոր փալում է արեւի
տակ: Իսկ Հենդելը կտուրի վրա նայելու մասին իսկի
չեր ել մտածում, նա յետ ընկնելով իր գրպանի սպի-
տակ քարերն եր ցանում ճամփին:

Հենց վոր հասնում են անտառի խորքը՝ հերն
ասում է.

— Դե, յերեխեք, փետ հավաքեցեք, ձեզ համար
կրակ անեմ, վոր չմրսեք:

Ձեռաց Հենդելն ու Գրեթե ջախ են հավաքում,
բերում կիտում: Ջախը վառում են, բոցը վեր է
բարձրանում: Խորթ մերը ասում է.

— Դե, յերեխեք, դուք կրակի կողքին պառկեցեք
ու հանգստացեք, իսկ մենք գնանք մի քիչ հեռու փետ
անենք, պրծնենք թե չէ, կգանք ձեզ ել կվերցնենք,
միասին կգնանք տուն:

Հենդելն ու Գրեթե կրակի կողքին նստում են,
ճաշելու ժամանակն ել վոր գալիս է, ամենքն իրենց
հացի կտորն ուտում են: Յեւ վորովհետև կացնի ձեն
էյին լսում, հավատացած էյին, վոր իրենց հերը մո-
տիկ մի վորեկից տեղ է: Բայց վոր թրխկացնում եր,
են կացինը չեր, մի կոճղ եր, վոր փայտահատը կա-
պել եր մի չոր ծառի. քամուց գնում եր գալիս, զար-
կում ծառի բնին ու թրխկացնում: Ու եսպես, յերե-
խեքը յերկար-յերկար նստում են, աչքները հոգնա-
ծուլ յունից փակվում են իրանց-իրանց, ու խորը
քնում են:

Մին ել վեր են կենում, տեսնում են՝ արդեն մուլթ
գիշեր է:

— Վիճեց պետք է ես անտառից դուրս գանք, Հենդել:
Հենդելը սիրտ է տալի.

— Մի քիչ կաց, հրես լուսնյակը դուրս կգա, ճա-
նապարհը կգտնենք:

Հենց վոր լուսինը դուրս է գալիս, Հենդելը քրոջ
ձեռքը բռնում է ու գնում իր ցանած քարերով, վո-
րոնք արծաթի փողերի նման պսպղում էյին ու ցույց
տալիս ճանապարհը:

Ամբողջ գիշերը եսպես մինչև լույս գնում են ու լուսաբացին հասնում են իրենց տունը: Դուռը ծեծում են. խորթ մերը բաց է անում, ու թեև շատ է զարմանում, վոր տեսնում է Հենդելն ու Գրետելն են, բայց ասում է.

— Ա՛յ դուք չար յերեխեք, եսքան ժամանակ ի՞նչ եք անտառում քնել ու մնացել, մենք ել կարծում էյինք՝ ել չեք ուղում մեզ մոտ վերադառնաք:

Իսկ հերն ուրախանում է, վորովհետև նրա սիրտը ցավում էր, վոր իբր չերեխաներին մենակ անտառում եր թողել:

Մի քիչ ժամանակ անց կենալուց յետը, նորից սով է ընկնում ամեն տեղ, ու նորից յերեխաները լսում են, թե ինչպես իրենց խորթ մերը գիշերը հորն ասում է.

— Ել յետ ինչ ունեյինք-չունեյինք կերանք: Մենակ մի կես հաց է մնացել, են ել վոր կերանք՝ մեր բանը պրծած է: Պետք է ես յերեխանցը հեռացնեմք: Տանենք անտառն, ես անգամ ավելի խորը, վոր ել չկարողանան ճամփա գտնեն ու յետ դան, թե չե ել մեզ փրկություն չկա:

Ես բանը քարի նման ճնշում ե հոր սիրտը, ու ձիտք ե անում.

— Ավելի լավ է են մնացած վերջին պատառն ել բաժանի իր չերեխաների հետ:

Բայց ինչ վոր ասում է, կինը վոչ մի բան չի ուղում լսի՝ հենց մի գլուխ հայհոյում է ու նախատում: Դե ով վոր այբն ասել է, բենն ել պետք է ասի: Փայտահատն ել, վոր ձի անգամ արդեն կնոջ հետ

համաձայնել էր, յերկրորդ անգամ ել պետք է համաձայնեք:

Իսկ յերեխաները դու մի ասիլ քնած չեն ու ես բոլորը լսում են: Մեծերը քնում են թե չե, Հենդելը տեղից վեր է կենում, ուղում է առաջվա նման ելի դուրս գնա ու պաշարի համար գրպանը լափուկներով լցնի, խորթ մերը դուռը փակած է լինում, չի կարողանում դուրս գնա, բայց ելի քրոջն ամեն կերպ սիրտ է տալիս.

— Լաց մի լինիր, Գրետել ջան, դու հանգիստ քնիր քեզ համար: Աստված վողորձած է, մեզ չի կորցնիլ:

Առավոտը ծեքին խորթ մերը գալիս է տեղներիցը վեր կացնում: Ամեն մեկին մի կտոր հաց է տալիս, հացի կտորն ել առաջվա տվածիցն ավելի փոքր: Յեվ ահա անտառը գնալիս ճամփին Հենդելը գրպանում շարունակ մանրում է իր հացի կտորը, շուտ-շուտ ցատ մնում ու ցանում յետևներից: Հերն ասում է.

— Հենդել, դու քանի կանգնես ու չորս կողմի վրա հորանջես. ճամփեդ գնա ելի՛:

— Հայրիկ, յես իմ ճերմակ աղափունն եմ մտիկ տալիս, վոր հրեն հա մեր տանիքին նստած՝ կարծես թե ինձ բարե է զրկում:

— Հիմար, — կանչում է մերը, — են իսկի յեկ քո աղափունն չի, են սպիտակ ծխնելույզն է արևի տակ սպիտակին տալիս:

Իսկ Հենդելը եդ ժամանակ հացի փշրանքները հենց գցում է ու գցում իրենց ճամփին:

Յերեխաներին տանում են անտառը, ենպես մի

խորը տեղ, վոր իրենց որում չեյին յեղած. ենտեղ ել կրակ են անում, ու խորթ մերն ասում ե.

— Յերեխեք, դուք եստեղ նստեցեք, ու, թե քուն-ներդ կտանի, քնեցեք. իսկ մենք մի քիչ ավելի խորը գնանք, փետ հավաքենք, հետո իրիկունը, յերբ վոր գործներս կվերջացնենք, կգանք ձեզ ել կառնենք ու կերթանք տուն:

Ճաշի ժամանակը վոր հասնում ե, Գրետելը իր հացի կտորը բաժանում ե Հենդելի հետ, վորովհետև Հենդելն իր հացը ճանապարհին փշրել եր: Հետո ննջում են, իրիկունն ել վրա չե հասնում, բայց վոչ վոք չի գալիս խեղճ յերեխաների լետեից: Զարթնում են կես գիշերին: Հենդելը սկսում ե սիրտ տալ իր քրոջը:

— Գրետել ջան, սպասիր մինչև լուսինը դուրս գա, են ժամանակ կերևան հացի փշրանքները, վոր յես ճամփին շաղ եմ տվել. նրանցով կգտնենք մեր ճամփեն ու կգնանք տուն:

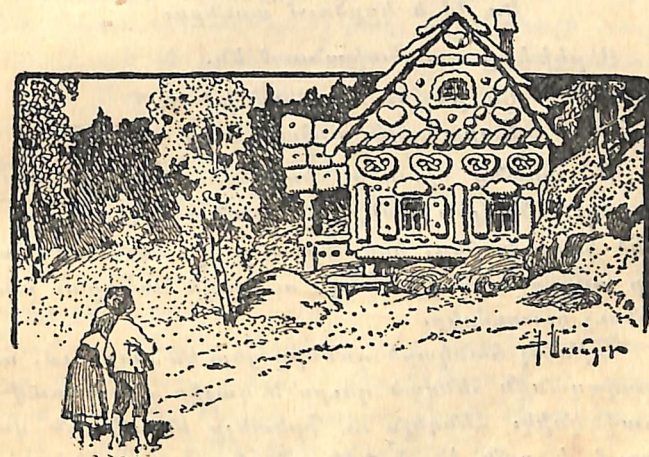
Լուսինը դուրս ե գալիս թե չե, յերեխեքը ճամփա չեն ընկնում յետ դեպի տուն, բայց վոչ մի փշրանք չեն գտնում, վորովհետև դաշտերի ու անտառների հազարավոր թռչունները վեր եյին քաղել: Իսկ Հենդելը շարունակ Գրետելին ասում ե.

— Ինչպես վոր լինի, մենք կգտնենք ճանապարհը:

Բայց ճանապարհը գտնել չեն կարողանում: Թափառում են գիշերը մինչև լուս, հետո ամբողջ որը առավոտից մինչև իրիկուն, վոչ մի կերպ չեն կարողանում անտառից դուրս գան. հետն ել սովում են, վորովհետև ուտելու վոչ մի բան չեն ունենում, բացի մի քանի մորին, վոր եստեղ-ենտեղ կարմրին

եյին տալիս խոտերում: Վերջապես, յերբոր ենքան հոգնում են, վոր յերկուսի վտաններն ել թմրում են, մի ծառի տակի պառկում են, քնում: Բացվում ե յերբորդ որվա առավոտը, ինչ վոր յերեխեքը թողել եյին իրենց հորական տունը: Նորից ճանապարհ են ընկնում դեպի տուն, բայց ամեն մի քաջափոխով միայն անտառի խորքն են մտնում ավելի ու ավելի խորը, և յեթե շուտով ոգնություն չհասներ, անպատ-ճառ պետք ե կորչեյին:

Կեսորին տեսնում են մի ծառի ճյուղին մի սպիտակ սիրուն թռչուն: Ես սպիտակ սիրուն թռչունը ենպես լավ ե յերգում, վոր յերեխեքն ակամայից մարում են տեղներն ու ակալ. դնում նրան: Լուսմ

ե թե չե, թեին ե անում, յերեխանց կողքից թռչում-նստում մյուս ծառին, յերեխաներն ել նրա յետևից եսպես գնում են, գնում են, մինչև վոր հասնում են

մի տնակի: Ես տնակի տանիքին թռչունը իջնում ես: Յերեխեքը տնակին մոտենում են, տեսնում են՝ ինքը տունը ամբողջովին հացից ե շինված, կտուրը գաթից, իսկ լուսամուտը թափանցիկ շաքարից:

— Ահա, հենց սրանից ել կսկսենք,—ասում ե Հենգելը,—մի լավ քեֆ անենք: Յես տանիքից մի կտոր կուտեմ, դու յեկ լուսամուտից կեր, Գրետել: ով գիտի ինչ անուշ ե, չե՞:

Ու Հենգելը ձգվում ե դեպի վերև, տանիքից մի փոքրիկ կտոր ե կտրում, Գրետելն ել կուտնում ե, սկսում ե լուսամուտի ապակին ուտել: Հենց ես ժամանակ ներսից մի բարակ ձեն ե գալիս.

— Կը՛րծ, կը՛րծ, կը՛րծ, խը՛ղ, խը՛ղ, խը՛ղ.
Ես ով ե կըրծում տունըս:

Յերեխեքը պատասխանում են.

Ես քամին ե անում խիստ,
Չարածըձին անհանդիստ:

Ու առանց սրանից շփոթվելու շարունակում են ուտել: Հենգելին տանիքն ենքան դուր՝ եր յեկել, վոր մեծ կտոր կտրեց, իսկ Գրետելը լուսամուտից հանեց մի ամբողջ ապակի, տեղն ու տեղը նստեց ու անուշանուշ ուտում եր:

Մին ել հանկարծ դռները յետ են բացվում, ու իր գավազանին հենված դուրս ե գալիս մի պառավ-պառավ կնիկ: Հենգելն ու Գրետելը ենքան են վախենում, ենքան են վախենում, վոր 'պատառները ձեռներիցը վեր են գցում: Իսկ պառավը գլուխը շարժելով առաջ ե գալիս.

— Վճւյ, յերեխեք ջան, եդ ով բերեց ձեզ հստեղ՝

Ներս յեկեք, յեկեք ինձ մոտ կացեք, մի վախենաք, վոչ մեկիդ քնաս չեմ տալ:

Ասում ե, թաթներիցը բռնում ու ներս տանում: Տանում ե լավ նախաճաշ ե տալիս. ել կաթ, ել շաքարահաց, ել խնձոր, ել ընկուզ: Հետո յերկու տեղ ե գցում մաքուր, ճերմակ: Հենգելն ու Գրետելը վոր պառկում են՝ ենպես ե թվում, թե դրախտն ընկան:

Դու մի ասիլ պառաֆի ենպես բարի փաղաքուշ ե ձևանում, բայց իսկապես մի չար կախարդ ե յեղել, ամեն կերպ հետևում ե յերեխաներին ե դիտմամբ ել տունը հացից ե շինել, վոր նրանց հեշտ գրավի դեպի իրեն: Ով ճանկն ե ընկնում, սպանում ե, յեփում, լափում, եդ նրա համար մի ուրախություն ե:

Կախարդների աչքերը սովորաբար կարմիր են լինում ու հեռու չեն տեսնում, բայց զարմանալի սուր հոտառություն են ունենում, ճիշտ գիշատիչ գաղանների պես: Անց կենոզ մարդու հոտը հեռվից են իմանում: Յերբ վոր Հենգելն ու Գրետելը նրա տնակի մոտերքը թափառելիս են լինում, նա հեռվից արդեն նրանց հոտն առնում ե, չարախնդաց ծիծաղում ու վռչում:

— Ե՛, սրանք արդեն ճանկումս են ... սրանք ել ինձանից չեն պրծնիլ...

Առավոտը ծեքին, յերեխաներից առաջ, չար կախարդը մի շուտով տեղիցը վեր ե թռչում ու յերբ տեսնում ե նրանց ենպես խաղաղ քնած, լիքը, վարդազույն թշերով, իրեն-իրեն մոմոում ե.

— Ուխա՛յ, ինչ անուշ պատառներ են...

Հենգելին բռնում ե իր վոսկրոտ ձեռներով, քարշ

ե տալիս, տանում հավանոցը գցում, վանդակավոր դուռը փակում ու թողնում ենտեղ գոռա, ինչքան սիրտը կուզի: Ինչքան ել գոռա՝ ել խնչ պետք ե անի: Հետո գնում ե Գրետեի յետևից, հրում ե ու ճղճղում.
— Իե, շուտ, վեր կաց, ծնւյլ աղջիկ: Գնա ջուր բեր,

չեղբորդ համար մի վարեե համով բան յեփիր: Հրեն հավանոցում փակել եմ, պետք ե նրան կերակրել, վոր մի լավ չաղանա ինձ համար... Պետք ե չաղանա, վոր ուտում...

Գրետեին ուզում ե լաց լինի, բայց եղ բոլորը գուր էին. մնում ե սուս ու փուս պառավի հրամանները

կատարել: Ու սկսում ե Հենդելի համար համով կերակուրներ լեփել, իսկ իրեն Գրետեին բացի չոր վոսկորներից բան չեր տալիս:

Ամեն առավոտ պառավը գնում ե հավանոցի դուռը կտրում ու կանչում.

— Հենդել, մատդ դեսը մեկնիր, տեսնեմ չաղացե՞լ ես թե չե:

Հենդելը մատի տեղակ միշտ մի վոսկոր ե դուրս մեկնում, պառավը ել վոր լավ չի տեսնում, չի կարողանում ջուր, մտածում ե, վոր ես Հենդելի մատն ե, ու զարմանում ե, թե ինչպես ե, վոր Հենդելն իսկի չի չաղանում:

Եսպես չորս շաբաթը անց ե կենում, Հենդելը ելի մնում ե նիհար. պառավի համբերութունը հատնում ե ու ել չի ուզում սպասի:

— Դե, հայդե, Գրետե, գնա ջուր բեր, չաղ լինի թե նիհար, միենույն ե, եգուց Հենդելին մորթելու լեմ, յեփեմ ուտեմ:

Ինչքան ե դարդ անում խեղճ Գրետե, ինչքան ե դարդ անում, ջուր բերելիս արտասուքը են ջրի նման աչքիցը թափվում ե:

— Վողորմած աստված, դու մեզ ոգնության հասնես,—կանչում ե նա:—Յերանի թե անտառում մեզ գաղանները պատահոտեյին գոնե յես ու Հենդելը միասին կլինեյինք:

— Զուր սիրտդ մի մաշիր,—ասում ե պառավը,—միենույն ե, ել վոչ մի բան չի ոգնի:

Առավոտը վաղ Գրետե, պետք ե վեր կենար, պղինձը կրակին դնել, ջրով լցնել ու տակին կրակ դնել:

— Ամենից առաջ դեռ մի թխվածք անենք. յես արդեն փուռը վառել եմ ու խմորը հունցել:

Ասում ե պառաջի ու տանում ե խեղճ Գրետելին փռան առաջը կանգնեցնում, հրում ե դեպի բոցավառ փռան բերանը:

— Մտի՛ր, ասում ե,—գնա տես, փետերը լավ են դարսած. լավ են երվում, խմորը գնդելու ժամանակն ե, թե չե:

Ուզում ե Գրետելը կռանա թե չե, բոթի գցի փուռը, ծածկոցը գնի, վոր Գրետելը փռումը խորովվի, հետո հանի ուտի: Բայց Գրետելը գլխի յե ընկնում, թե պառավի մտքումը ինչ կա, ասում ե.

— Յես չեմ իմանում ինչպես անեմ, վոր մտնեմ մեջը...

— Հիմար անասուն,—բարկանում ե պառավը,—չե՞ս տեսնում անագին փռան բերանը. ըհ՛ը՛, մտիկ արա, քիչ ե մնում յես ել մտնեմ մեջը...

Ու ճիշտ վոր, տմբամբալով մոտենում ե փռանը, մինչև անգամ գլուխն ել փռան բերանից ներս ե կոխում: Եստեղ Գրետելը հանկարծ յետևից ենպես ներս ե բռնում պառավին, վոր ընկնում ե փռան մեջն, իսկույն յետևիցը ծածկոցը ամուր դնում ե ու փակիչը յետևից գցում:

Պառավը վրոնում ե, վո՛նց ե վրոնում... Բայց Գրետելը յետ ե վազում, ու անխիղճ վհուկն ել ենպես երվում ե պրծնում:

Գրետելը իսկույն վազում ե Հենդելի մոտ, հավանոցի դուռը բաց ե անում ու աղաղակում:

— Հենդել, Հենդել, մենք ազատվեցինք, չար պառավը կործանվեց...

Դուռը բացվում ե թե չե, թռչունի նման, վոր վանդակում փակված կլինի ու դուռը բաց կանեն, Հենդելը դուռս ե թռչում: Վո՛նց են ուրախանում յերկուսով, վո՛նց են ուրախանում... իրար ճտով են ընկնում, թռչկոտում են, համբուրվում են, ե վորովհետև վոչ-վոքից վախ չունեյին, գնում են մտնում պառավի տնակը, իսկ պառավի տնակի բոլոր անկյուններում դարսված են լինում մարդարտով ու անգին քարերով լիքը սնդուկները:

— Ես մեր դռան լավուկներից հո ավելի լավն եմ,—ասում ե Հենդելն ու գրպանները ինչքան վոր կտանեյին՝ լցնում ե, իսկ Գրետելն ասում ե.

— Յես ել եմ ուզում մի բան տանեմ տուն,—ու նա չել գոգնոցն ե լցնում պո՛նգե պո՛ռնոց:

— Դե հիմի գնանք հեռանանք եստեղից,—ասում ե Հենդելը:—Գնա՛ն լուս ե, պետք ե դուրս գանք ես կախարդված անտառից...

Մի քիչ վոր ճանապարհ են կտրում—հասնում են մի գետակի:

— Մենք ի՞նչպես անցնենք ես գետն,—ասում ե Հենդելը:—Վոչ անց ունի, վոչ կամուրջ:

— Դո՛նե մի նավակ ել չկա,—վրա յե բերում Գրետելը:—Ահա մի սպիտակ բադիկ ե լողում. արի խնդրեմ, գուցե մեզ ոգնի անց կացնի...—ու կանչում ե.

Բադիկ, բադիկ, սիրուն բադիկ,

Լող տուր դեպ մեզ, արի մոտիկ.

Շվարեկ ենք Հենդելն ու յես,

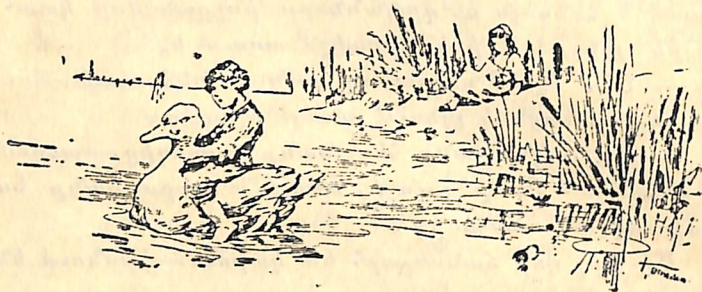
Առ քո մեջքին, անց կացրու մեզ:

Բաղիկը մոտենում է ափին, Հենգելը նստում է բաղիկի մեջքին ու քրոջը կանչում է, վոր նա յեւ գա գավակին նստի:

— Չէ,—պատասխանում է Գրետելը,—բաղիկը չի կարող յերկուսիս ել միասին տանի, ծանր կլինի: Ջուկ ջուկ կտանի:

Եղպես ել անում է բարի թռչունը:

Ջուրը վոր անց են կենում, ու մի քիչ ճանապարհ են գնում, անտառը հետզհետե ծանոթ է թվում, ու,

վերջապես, նկատում են իրենց հորական տունը: Եստեղ սկսում են վազել ինչքան վրտներում ուժ ունենելին, ներս են թափվում ու ընկնում են իրենց հոր վզովը:

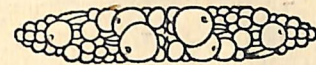
Հերներն ել մի հանգիստ ժամ չեր ունեցել են որվանից, ինչ յերեխանցը թողել է անտառում, իսկ խորթ մերը արդեն մեռել էր:

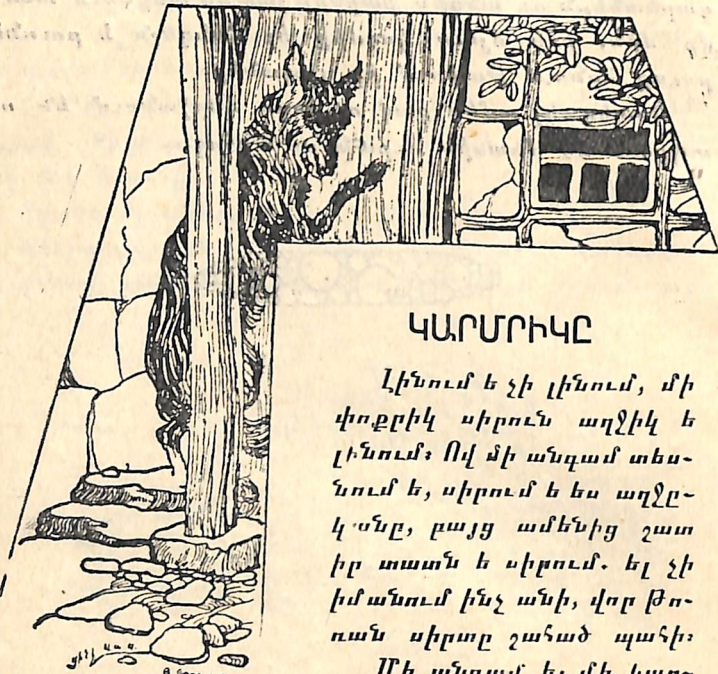
Գրետելը իր գոգնոցը բաց է թողնում ու միջի քեղածը հոր առաջին շուռ տալիս, եղպես վոր մար-

գարիաներն ու անգին քարերը շաղ են անցնում տնովը մին, իսկ մյուս կողմից ել Հենգելն է բուռնե բուռը հանում թափում իր գրպանից:

Եստեղ ել ամեն ցավ ու հոգս վերջանում են ու ապրում են միասին ուրախ ու անհոգ...

(1914)

ԿԱՐՄՐԻԿԸ

Լինում ե չի լինում, մի փոքրիկ սիրուն աղջիկ ե լինում: Ով մի անգամ տեսնում ե, սիրում ե ես աղջկանը, բայց ամենից շատ իր տատն ե սիրում. ել չի իմանում ինչ անի, վոր թողան սիրտը շահած պահի:

Մի անգամ ել մի կարմիր գլխարկ ե նվիրում: Ես կարմիր գլխարկն ենքան ե սազ գալիս ես աղջկանը, վոր ել չի ուզում գլխին ուրիշ գլխարկ դնի բացի կարմրից: Կարմիր շորեր ել հագցնում են, վորից մինչե գլուխ կարմրում ե, դրա համար ել անունը դնում են Կարմրիկ:

Մի անգամ ել մերը Կարմրիկին ասում ե.

— Ա՛ռ ես գաթեն ու ես գինին տար տուր տատին, հիվանդացել ե, թուլացել ե, թող ուտի, խմի, մի քիչ ուժի գա: Դե, քանի որը շոք չի, գնա, միայն կարգին, կամաց գնա, ճամփից ել չծովես, թե չե վեր կընկնես

շիշը կ'ջարդես, ել տատի համար բան չի մնալ: Տատի մոտ ել վոր մտնես, չմոռանաս՝ տատին բարեհա: Ենտեղ ել հանգիստ կաց, դես դեն չվազվզես:

— Հա, մայրիկ, ինչպես ասում ես, ենպես կանեմ,— խոսք ե տալիս Կարմրիկն ու գնում:

Տատն ապրելիս ե լինում գյուղից մի կես ժամ հեռու, անտառի մեջ: Կարմրիկը հենց անտառն ե մտնում թե չե, դեմը դուրս ե գալիս մի գել: Բայց Կարմրիկը չի իմանում, թե գելն ինչ սարսափելի կենդանի յե, ու իսկ չի յել վախենում:

— Բարձր, Կարմրիկ,—ասում ե գելը:

— Բարով, Գել-ախպեր:

— Եսպես վաղ-վաղ հըր ես գնում, Կարմրիկ:

— Գնում եմ տատիս մոտ:

— Եդ ի՞նչ ես տանում գողնոցումդ:

— Գաթա ու գինի յեմ տանում: Մենք յերեկ գաթա թխեցինք՝ տատիկս հիվանդացել ե, թուլացել ե, տանում եմ, վոր գաթեն ուտի, գինին ել խմի՝ ուժի գա:

— Դու տատը վճրտեղ ե ապրում:

— Անտառում, մի քառորդ ժամի ճամփա յել կա մինչև ենտեղ: Ենտեղ յերեք կաղնի ծառ կա, են ծառերի տակին ե նրա տունը, այ ես, վոր չորս կողմն ել տկողնի ցանկապատ ունի. հիմի կարելի յե հիշես:

Կարմրիկն եսպես խոսում ե, իսկ գելը իրան-իրան միտք ե անում:

— Ես փոքրիկ, քնքույշ աղջիկը ի՞նչ անուշ պատառ ե...սա ավելի համով կլինի, քան թե պառավը: Ապա, քեզ տեսնեմ, մեր տղա, բանն ենպես խելքով բռնի, վոր ջուխտն ել ճանկդ գցես:

Մի քիչ Կարմրիկի հետ գնում ե ու ասում:

— Մի դեսը մտիկ արա ե, Կարմրիկ, տես ինչ հիանալի ծաղիկներ են փռված մեր չորս կողմը: Մի չես կանգնում ու չես հիանում սրանցով: Մի լսի՛ր, տես թռչուններն ի՞նչ ուրախ յերգում են: Հենց ուղիղ քշած, սուս ու փուս գնում ես, կարծես թե ուսում-նարան ես գնում: Մի տես, ի՞նչ ուրախություն ե անտառում...

Եստեղ գլուխը վեր ե քաշում Կարմրիկը, չորս կողմն աչք ածում, տեսնում ե ծառերի տերևների արանքից եստեղ-ենտեղ ներս են թափանցում ու խաղում են արևի շողքերը, իսկ կանաչ խոտի մեջ ցրիվ բարձրանում են գույնզգույն անհամար ծաղիկները: Մտքումն ասում ե՝

— Տատի համար վոր մի փունջ ծաղիկ ել տանեմ հո շատ կուրախանա: Դեռ ժամանակ ել կա, կհասնեմ...

Ասում ե, ճամփից դուրս ե գալիս անտառն ընկնում ու սկսում ծաղիկ քաղել: Մինը պոկում ե, տեսնում ե նրա կողքին ավելի գեղեցիկն ե ծաղկում, հիմի յել են կողմն ե վազում. եսպիսով ել ավելի ու ավելի հեռու, անտառի խորքն ե մտնում:

Իսկ ես ժամանակ գելը կարճ ճամփով տատի տունն ե հասնում ու դուռը ծեծում:

— Եդ հիվ ե:

— Կարմրիկն եմ, քեզ համար գինի ու գաթա յեմ բերել, դուռը բաց արա:

— Դուան փակի՞ն հուպ տուր, կբացվի,—ներսից ձեն ե տալիս տատը:—Յես թույլ եմ, չեմ կարող վեր կենալ:

Գելը դուան փակին հուպ ե տալիս, դուռը յետ ե բացվում: Լուռ հարձակվում ե անկողնի վրա ու պա-

ռավին վողջ-վողջ կուլ տալիս: Հետո նրա շորերը հագնում ե, նրա գլխակապիչը կապում, անկողնում պառկում ու վերմակը քաշում վրեն:

Իսկ Կարմրիկն ենտեղ մի ծաղկից մյուս ծաղիկն ե վազում, ու յերբ վոր ենքան շատ-շատ ծաղիկ ե քաղում, վոր տեսնում ե ել չի կարող տանի, նոր տատը միտն ե ընկնում. դարձյալ ընկնում ե ճամփեն, վազում գեպ տատի տունը:

Վոր հասնում ե տատի տունը, դարմանում ե, թե դուռն ինչու չե կրնկի վրա բաց:

Ներս ե մտնում, սիրտը մի վախ ե ընկնում: Ասում ե, «Տեր աստված, միշտ իմ տատի մոտ ենպես լավ եր, եսոր ինչո՞ւ յեմ եսպես վախենում...»: Մտքումն եսպես ե ասում ու ձեն ե տալիս.

— Բարի լուս, տատի ջան:

Պատասխան չկա: Մոտենում ե տատի անկողնին, վերմակը յեա ե քաշում: Տեսնում ե տատը պառկած ե, բայց չի իմանում ինչու—գլխակապիչը ներքե ե քաշել ու ենպես տարորինակ ե նայում, վոր...

— Վա՛յ,—ասում ե,—տատի, եդ ի՞նչ ահագին ականջ-ներ ունես...

— Ես նրա համար ե, վոր քեզ լավ լսեմ, բալիկս...

— Վա՛յ տատի, եդ ի՞նչ ահագին աչքեր ունես...

— Ես նրա համար ե, վոր քեզ լավ տեսնեմ, բալիկս...

— Վա՛յ, տատի, եդ ի՞նչ ահագին ձեռներ ունես...

— Ես նրա համար ե, վոր քեզ ավելի լավ գրկեմ, բալիկս...

— Բայց, տատի, եդ ի՞նչ սարսափելի մեծ բերան ունես...

— Իսկ ես նրա համար ե, վոր քեզ շուտով ուտեմ...

Ասում ե գեղն ու տեղիցը ներքե ե թռչում, ձեռաց կուլ տալիս խեղճ Կարմրիկին:

Սրան ել կուլ ե տալիս, կշտանում ե ու նորից անկողնում պառկում, խռմփացնելով քնում: Հենց ես ժամանակ, դու մի ասիլ, մի վորսկան եդ պառավի տան մոտից անց ե էկնում: Ասում ե.

— Ես պառա՞ն ինչո՞ւ յե եսպես խռմփացնում, մի տեսնեմ, չլինի թե հետը մի բան ե պատահել...

Ներս ե մտնում, մահճակալին մոտենում, տեսնում ե պառավի տեղը պառկած ե գելը:

— Հ՛ը, վերջապես ճանկս ընկար, անիծված, վաղուց ելի քեզ ման գալիս:

Ասում ե վորսկանն ու մին ուզում ե հրացանով դարկի, մին ել մտածում ե, թե կարելի յե պառավին կուլ ե ավել ու կարելի յե դեռ նրան փրկել: Ել հրացանով չի դարկում, դանակը առնում ե ու սկսում ե փորը ճղել: Մի քիչ ճղում ե թե չե, մի կարմիր գլխարկ ե լերկում, մի քիչ ել ճղում ե—Կարմրիկը կենդանի-կենդանի դուրս ե թռչում ու կանչում.

— Վա՛յ, ի՞նչքան վախեցա... ի՞նչ մութ եր գելի փորումը...

Նրա յետևից ել տատն ե դուրս գալիս, նա ել եր դեռ կենդանի, բայց դժար եր շունչ քաշում:

Եստեղ Կարմրիկը շտապով մեծ-մեծ քարեր ե հավաքում, են քարերով բերում են գելի փորը լցնում: Պելը զարթնում ե, ուզում ե տեղիցը թռչի, դուրս փախչի, բայց քարերից ենքան ծանրացել եր, վոր տեղն ու տեղը վեր ե ընկնում, գետնովը դիպչում, սատկում:

Ամենքն ել ենպես ուրախանում են, ենպես ուրախանում են, վոր ել լեզվով ասել չի լինի: Վորսկանը գիլի մորթին պղկում ե, վեր կալնում գնում, պառավը նստում ե, սկսում ե Կարմրիկի բերած գաթեն ուտել, գինին խմել ու քիչ-քիչ ուժի գալ, իսկ Կարմրիկը մտածում ե.

— Ձե, ես մինը բավական եր, ել չերբեք ճամփից դուրս չեմ գալ ու մենակ անտառն ընկնիլ, յերբվոր մայրիկը չի թողնում:

Ասում են սրանից յետը մի անգամ ել Կարմրիկը յերբ վոր իր տատի համար թխվածք ե յեղել տանելիս, մի ուրիշ գել ե ուղեցել նրան համոզի, վոր ճամփիցը դուրս գա: Բայց Կարմրիկը զգուշացել ե ու իր ճամփեն ե գնացել: Յերբ վոր տատի մոտ ե հասել՝ պատմել ե, թե հապա՝ եսպես մի գել պատահեց ինձ ճամփին, բարեց բաց ենպես չար աչքով եր նայում, վոր թե ճամփի մեջ չլինեյիք, հավատա, թե ինձ ուտեր... Տատն ասել ե.

— Վա՛յ, Կարմրիկ ջան, կաց դուռը փակենք վոր չլինի թե եդ գելը դա հանկարծ:

Մի քիչ կենում են, տեսնում են գելը դուռը ծեծում ե ու ձեն ե տալիս.

— Տատի, դուռը բաց արա, յես Կարմրիկն եմ, քեդ համար գաթա յեմ բերել...

Տատն ու Կարմրիկը վոչ պատասխան են տալիս, վոչ դուռը բաց են անում: Սրանից յետը գելը մի քանի անգամ ել տան չորս կողմովը պտույտ ե տալիս ու բարձրանում կտուրը: Ենտեղ սպասում ե, թե յերբ պետք ե իրիկունը Կարմրիկը դուրս գա իրենց

տունը գնալու, վոր բռնի ուտի: Տատը գլխի յե ընկնում նրա մտքինը:

Դռանը, հենց տան պատի տակին մեծ կոթ ե լինում ջրով. Կարմրիկն ասում ե.

— Կարմրիկ ջան, եստեղ մսի խաշու¹⁾ կա վեր կալ ես խաշուն, տար ածա կոթի մեջը:

Կարմրիկը մսի խաշուն տանում ե ածում դռան մեծ կոթի մեջը, ենքան, վոր կոթը պոնգե-պոնգե լցվում ե:

Ես խաշվի հոտը վեր ե բարձրանում ընկնում գիլի քիթը: Գելը փնչացնում ե, վերևից սկսում ե ծիկրակել, թաքուն նայել դեպի ներքև, վիզը ձգում ե, ձգում ե, ենքան ձգում ե, վոր ել չի կարողանում իբան պահի, թրը՝ մփ, ընկնում ե ուղիղ կոթի մեջը՝ խեղդվում: Կարմրիկն ել ուրախ-ուրախ վեր ե կենում գնում իրենց տունը. են ե լինում են, ել ճամփին վոչ վոր ձեռք չի տալիս նրան:

1) խաշու—յեփած մսի ջուր:

ՄՈՒՐՈՏԸ

Մի հարուստ մարդու կին հիվանդանում է. Յեսնում է մահը մոտենում է՝ կանչում է իր մինուճար աղջկանը, ասում է.

— Զավակս, յեղի՛ր լաֆն ու բարի, են ժամանակ աստված միշտ քեզ կլսի, յես ել յերկնքից մտիկ կանեմ քեզ ու անբաժան քեզ հետ կլինեմ:

Ասում է ու արևն ապրողներին բաշխում, մեռնում: Աղջիկն ամեն ուր գնում է մոր գերեզմանի վրա լաց լինում և ֆնում է միշտ լաֆն ու բարի:

Զմեռը գալիս է, ձյունը սպիտակ սավանով ծածկում է մոր գերեզմանը, իսկ գարնան արևը շողալուն պես հերը յետնակին¹⁾ է ուզում, աղջկա համար խորթ մեր է բերում: Խորթ մերն էլ իրեն հետ յերկու աղջիկ է բերում, դրսից սիրուն ու սպիտակ, ներսից չար ու սևահոգի: Ու խորթ աղջկա համար սկսվում են սև որերը:

1) Յետնակին—յերկրորդ, յերրորդ...կինը:

— Մի՛թե ես կուռկուռն¹⁾ ել մեզ հետ միասին պետք է տանը պարապ-սարապ նստի: Ով ուզում է հաց ուտի—պետք է աշխատի:—Ասում են խորթ քույրերն ու տանիցը դուրս են անում, քշում խոհանոցը: Լավ շորերն ու կոշիկները հագիցը հանում են, հին գուլշեր²⁾ ու փետե վոտնամաններ են հագցնում. ծափ են տալիս՝ վրեն ծիծաղում:

— Մի ես իշխանուհու մտիկ արեք է, տեսե՛ք՝ վոնց է գուլշիկ, զարդարվել...

Խեղճ աղջիկն առավոտից մինչև իրիկուն պետք է խոհանոցում չարչարվեր: Առավոտը ծեքին պետք է վեր կենար ջուր կրեր, կրակ աներ, կարեր, կարկատեր, յեփեր, թափեր: Խորթ քույրերն էլ շարունակ նրան վշտացնում էյին ու վիրավորում, ծաղրում էյին, ընտրած վոսպն ու սիսեռը շալ էյին տալիս, մոխիրն էյին ածում, ու նա նորից պետք է նստեր հատիկ-հատիկ հավաքեր:

Իրիկուններն էլ չերը վոր բանը վերջացնում էր, անկողին չուներ, կրակի առաջին՝ մոխրի վրա յեր պառկում: Դրանից էլ միշտ մոխրոտ եր լինում ու դրա համար էլ քույրերն ավել անունը դրին Մոխրոտ:

Մի անգամ ես Մոխրոտի հերը, ուրիշ տեղ գնալիս, խորթ աղջիկներին հարցնում է, թե՛ ի՞նչ եք ուզում, վոր ձեզ համար բերեմ: Մինն ասում է.

— Ինձ համար սիրուն շորեր բեր: Մյուսն էլ, թե.

— Ինձ համար մարգարտե մանյակ բեր:

— Իսկ դու, Մոխրոտ ջան, դժև ինչ կուզես, վոր քեզ համար բերեմ:

1) Կուռկուռ—հնդկահավ:

2) Գուլշ—հին, մաշված շոր:

Մոխրոտն ել ասում ե.

— Հայրիկ, են ծառի ճյուղը, վոր վերադարձիդ
կդիպչի քո գլխարկին, են ճյուղը կտրի ու բեր ինձ
համար:

Հերը գնում ե, խորթ աղջիկներին համար լավ շո-
քեր ե առնում, մարգարտե մանյակ ու թանկագին
քարեր ե առնում ու ճամփա ընկնում դեպի տուն:
Վերադարձին մի ծածկով անց կենալիս մի ընկուզե-
նու ճյուղ դիպչում ե գլխարկին՝ գլխարկը վեր գցում:
Են ճյուղն ել կտրում ե հետը վերցնում, վոր Մոխ-
րոտին տա: Տուն ե հասնում, խորթ աղջիկներին ուղածն
իրենց ե տալիս, ընկուզենու ճյուղն ել տալիս ե Մոխ-
րոտին: Մոխրոտը շնորհակալ ե լինում հորից, տա-
նում ե են ընկուզենու ճյուղը մոր գերեզմանի վրա
տնկում ու լաց ե լինում: Ենքան լաց ե լինում, ենքան
լաց ե լինում, վոր արտասուքով են տնկած ընկուզե-
նու ճյուղը ջրում ե: Ու ընկուզենու ճյուղը դուրս ե
գալիս, մեծանում, մեծ ծառ ե դառնում:

Մոխրոտը որը յերեք անգամ գնում ե են ծառի
տակ լաց ե լինում ու աղոթք անում: Ամեն անգամ
ել մի ճերմակ թռչուն գալիս ե են ծառին վեր գալիս
ու՝ Մոխրոտն ինչ վոր սրտով ուզում ե, են սրտով
ուզածը վերևից գցում ե ներքև:

Մի անգամ ել թագավորը մի հանդես ե սարքում,
վոր յերեք որ յերեք գիշեր պետք ե քաշեր: Իր տե-
րության բոլոր գեղեցիկ աղջիկներին հրավիրում,
հավաքում ե են հանդեսին, վոր իր տղեն նրանց մի-
ջիցը իրեն համար հարսնացու ընտրի: Խորթ քույրե-
քը վոր իմանում են իրենք ել են հրավիրված, ուրա-

խանում, աշխարհքով մին են լինում, Մոխրոտին ձեն
են տալիս.

— Արի, Մոխրոտ, արի, մեր մաղերը սանրի, մեր
կոշիկները սրբի, մեր կոճակները մեր զցի, գնում
ենք թագավորի պալատը խնձույթի:

Ինչ վոր ասում են, ամեն բան Մոխրոտը կատա-
րում ե, բայց սիրտն ուզում ե, վոր ինքն ել պար
զա, ինքն ել ուրախանա. խորթ մորը խնդրում ե,
վոր իրեն ել հետները տանեն պալատը:

— Ը՛հ, հողեմ գլուխդ,— ձևում ե խորթ մերը,—
աղաս-մաղաս՝ եդ մոխրոտ տեղովդ դու եյիր պալատ
թագավորի պալատում: Վոչ հագիդ հագուստ ունես,
վոչ վոտիդ վոտնաման, դու ել ես ուզում պալատու-
մը պար գաս, տո Մոխրոտ:

Դեռ եղպես խնդիրքը մերժում ե, վերջն ասում ե.

— Դե լավ, մի աման վոսպ եմ ածել մոխիրը, չե-
կու ժամումը թե կջոկես՝ հետներս քեզ ել կտանենք,
թե չե հո՝ չենք տանի:

Մոխրոտն ես լսում ե թե չե, չետեի դռնիցը դուրս
ե թռչում պարտեզն ու կանչում.

«Իմ ընկերներ, աղունակներ,
Յերկընքի տակ թռչող հավքեր,
Թռեք, յեկեք ամեն կողմից,
Վեր քաղեցեք վոսպը մոխրից.
Հափ՝ ամանը, վատը՝ ձեզ կեր,
Իմ ընկերներ, թռչուն հավքեր»:

Ես ասելն ե լինում: Մին ել են ե տեսնում՝ խո-
հանոցի լուսամուտից յերկու ճերմակ աղափնի ներս
ընկան, նրանց յետևից տատրակները, տատրակների

յետեից ել մնացած թռչունները: Ծըլվըլալով իջնում են ուղիղ մոխրի վրա ու, կըտ-կըտ, կտուցներով սկսում են վոսպը մոխրից վեր քաղել, վատերն ուտել, լավերն ածել ամանի մեջ: Մի ժամ ել չի քաշում՝ բոլոր վոսպը ջոկում, հավաքում են, յետ թռչում գնում: Մոխրոտը ամանն առնում է, ուրախ-ուրախ տանում

տալիս խորթ մորը, ասում է՝ հիմի ինձ ել հետը կտանի: Խորթ մերն ասում է.

— Չէ, չեմ տանիլ, վոչ հագիդ հագուստ ունես, վոչ վոտիդ վոտնաման. ի՞նչպես պետք է պալատում պար գաս: Դու խաղք ու խայտառակ կլինես, մենք ել քեզ հետ:

Մոխրոտը լաց ե լինում: Են ժամանակ խորթ մերն ասում է.

— Դե լավ, չերկու աման վոսպը մի ժամում թե մոխրիցը ջոկեցիր՝ հետներս կտանենք, թե չե՝ հո չե: Մտքումս ել ասում ե՝ «ես հո իսկի չի կարող անի»:

Յերկու աման վոսպն ածում է մոխրը, իսկ Մոխրոտը յետեի դռնից պարտեզն է վազում:

«Իմ ընկերներ, աղունակներ,
Յերկընքի տակ թռչող հավքեր
Թըռքք, յեկեք աման կողմից,
Վեր քաղեցեք վոսպը մոխրից.
Լա՞վն՝ ամանը, վատը՝ ձեզ կեր,
Իմ ընկերներ, թռչուն հավքեր»:

Կանչում է թե չե, խոհանոցի լուսամուտից թըռ-թըռալով չերկու ճերմակ աղափի յեն ներս ընկնում, նրանց յետեից տատրակները, տատրակների յետեից ել մնացած թռչունները: Ծըլվըլալով իջնում են մոխրի վրա ու, կըտ-կըտ, կտուցներով սկսում են վոսպը մոխրից վեր քաղել, վատերն ուտել, լավերն ածել ամանի մեջ: Մի ժամ ել չի քաշում, բոլոր վոսպը ջոկում, հավաքում են, յետ թռչում գնում: Մոխրոտը ամանն առնում է, ուրախ-ուրախ տանում տալիս խորթ

մորը, ասում է՝ հիմի անպատճառ ինձ ել կտանի հետը: Խորթ մերն ասում է.

— Ինչ ուզում ես արա, մին ե, քեզ հետներս չենք տանելու, վոչ հագիդ հագուստ ունես, վոչ վոտիդ վոտնաման, ի՞նչպես պետք ե պալատում պար գաս: Դու խաղք ու խայտառակ կլինես, մենք ել քեզ հետ: Ասում ե, յերեսը շուռ տալիս իր չերկու գոռոզ աղջիկներին առնում գնում:

Մոխրոտը տանը մնում ե մեն-մենակ: Վեր ե կենում գնում մոր գերեզմանի վրա, ընկուզենու տակին կանգնում ու կանչում.

— Ժաժ յեկ, իմ ծան, ձըգիր զառ-վառ
Վոսկի-արծաթ շոր ինձ համար:

Կանչում ե թե չե՝ ձերմակ թռչնակը ծառի վրիցը վոսկեկար ու արծաթակար մի ձեռք շոր ու վոտնամաններ ե գցում ներքե: Մոխրոտն իսկույն հագնում ե ու շտապում պալատը: Արծաթակար ու վոսկեկար զգեստը հագին՝ ենքան գեղեցիկ ե լինում, վոր խորթ մերն ու քույրերը չեն ճանաչում: Ասում են՝ ով գիտի ինչ թագավորի աղջիկ ե: Մոխրոտն իսկի մտքնե-րովն անց ել չի կենում, ասում են՝ հիմա նա տանը նստած, կեղտոտ-կեղտոտ, մոխրիցը վոսպն ե ջոկում:

Թագավորի տղեն վոր տեսնում ե, իսկույն դեմն ե գալիս, ձեռիցը բռնում ե, հետը պար ե գալիս. ու ել ձեռը ձեռիցը բաց չի թողնում:

Եսպես մինչև իրիկունս պար ե գալիս, իրիկունս ել, վոր ուզում ե տուն գնա, թագավորի տղեն ասում է.

— Յես քեզ ճանապարհ կդնեմ:

Շատ ե ուզում իմանալ, թե ով ե են գեղեցկուհին, ի՞նչ տանից ե, ում աղջիկն ե: Բայց ճամփին Մոխրոտը հանկարծ թռչում ե մտնում իր հոր աղավնոցը, կորչում: Թագավորի տղեն սպասում ե, մինչև վոր Մոխրոտի հերը գալիս ե: Ասում է՝ են անծանոթ գեղեցկուհին քո աղաջկոցը մտավ:

Ծերունին միտք ե անում.— Չլինի թե մեր Մոխրոտն ե ես գեղեցկուհին...

Աղաջկոցը քանդում են, տակն ու վրա չեն անում, վոչ Մոխրոտ կա, վոչ ուրիշ ոքմին:

Դու մի ասիլ՝ Մոխրոտը մի կողմից աղաջկոցի գլուխն ե բարձրացել, մյուս կողմից ներքե թռել ու մի ակնթարթում ընկուզենու տակ կանգնել: Ենտեղ իր ճոխ զգեստները հանել ե դրել մոր գերեզմանի վրա ու թռչնակը չետ ե տարել, իսկ ինքը վազել ե խոհանոց՝ նորից մոխրի վրա պառկել: Խորթ մերն ու աղջիկներն ել գալիս են տեսնում՝ ինչպես վոր թողել են, ենպես ել Մոխրոտը՝ գուրչերը հագին՝ մոխրի վրա պառկած, կողքին ել ձեթի ճրագը մխում ե:

Մյուս որը հանդեսն ել չետ նորոգվում ե: Հերը, խորթ մերն ու քույրերը դարձյալ նոր շորեր են հագնում ու գնում, իսկ Մոխրոտը շտապում ե իր ընկուզենու տակն ու կանչում ե.

— Ժաժ յեկ, իմ ծան, ձըգիր զառ-վառ
Վոսկի-արծաթ շոր ինձ համար:

ձերմակ թռչնակը առաջվանից ավելի գեղեցիկ մի ձեռք շոր ե գցում ներքե: Ես շորերը հագին Մոխրոտը վոր չի հայտնվում խնջուքում շափաղը պալատի պատերովն ե տալիս, հանդիսականները մնում են բե-

բանները բաց: Դու մի ասիլ՝ Թագավորի տղի աչքն
եւ հենց ճամփին եւ լինում: Տեսնում ե թե չե՝ դեմն ե
վազում, ձեռիցը բռնում ե տանում ու միմիայն նրա
հետ ե պարում շարունակ: Ուրիշ պարեկներ ել վոր
մոտենում են, ասում ե՝ չե, իմ պարեկները սա յե,
միայն սրա հետ պետք ե յես պար գամ:

Ել յետ մութը վոր ընկնում ե, աղջիկն ուզում ե
գնա իրենց տունը: Թագավորի տղեն յետևիցը գնում
ե, վոր աչքով պահի, տեսնի թե ում տունն ե մտնում:
Մոխրոտը վազում ե ընկնում իրենց տան յետևի
պարտեզը: Պարտեզում մի տանձենի յե լինում, լիքը
հասած, հրաշալի տանձերով: Սկյուռի նման ճարպիկ
են ծառն ե բարձրանում ու ճյուղերի արանքում են-
պես ե կորչում, վոր Թագավորի տղեն չի յել կարո-
ղանում նկատի, թե վորտեղ Թագնվեց: Սպասում ե,
մինչև Մոխրոտի հերը գալիս ե: Ասում ե.

— Են անծանոթ աղջիկը ել յետ աչքիցս թռավ
ու, կարծես թե՝ ես ձեր տանձենուն բարձրացավ...

Հերը միտք ե անում.— Զլինի թե ես մեր Մոխ-
րոտն ե...

Հրամայում ե, կացինը բերում են, տանձենին
կտրում են՝ վրեն վոչվոք չկա: Մտնում են խոհանո-
ցը, ինչպես միշտ, դարձյալ մոխրի վրա պառկած ե:
Դու մի ասիլ՝ ծառի մի կողմից բարձրացել ե, մյուս
կողմից իջել, լավ շորերը տարել ե տվել Թռչնակին,
հին գուրջը հագել ու ել յետ լեկել մոխրի վրա պառկել:

Յերբորդ անգամն են տանեցիք գնում խնջույք:
Մոխրոտն ել յերբորդ անգամ վազում ե մոր գերեզմա-
նի վրա, իր ընկուզենու տակ կանգնում ե ու կանչում.

— Ժաժ յեկ, իմ ծառ, ձեզիք զառ-վառ
Վոսկի-արծաթ շոր ինձ համար:

Ես անգամ ձերմակ Թռչնակը մի են տեսակ ճոխ
ու շքեղ դգեստ ե գցում ներքե, վոր աշխարհքում
հողեղեն մարդը վոչ ունեցել ե, վոչ կունենա. իսկ
վոտնամաները՝ զուտ վոսկուց:

Ես զգեստը հագին, զուքված-զարդարված վոր հան-
դեսի մեջ գուրս ե գալիս՝ ամենքն ել արմանքից ու
զարմանքից քշվում, վերանում են: Իսկ Թագավորի
տղեն սկսում ե հետը պարել, շարունակ պարել, ով
վոր ել մոտենում ե, ասում ե.

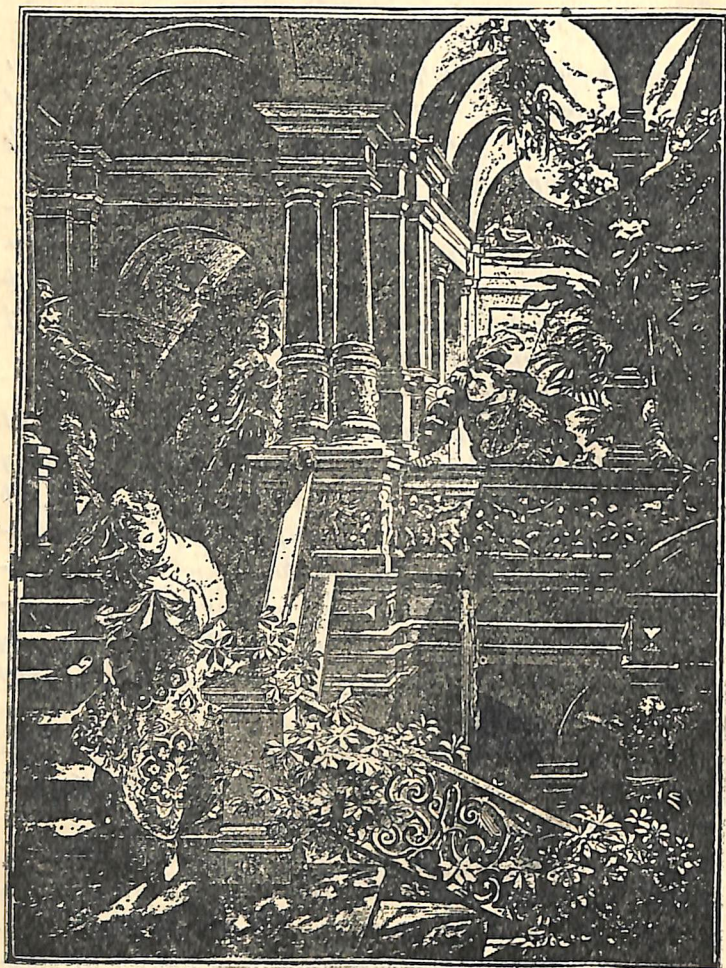
— Զե, մենակ յես պետք ե պարեմ սրա հետ...

Ել յետ վոր մութն ընկնում ե, Մոխրոտն ուզում
ե՝ գնա, Թագավորի տղեն ել ուզում ե ուղեկցի. բաց
ենպես ձեռաց սահում ե ու չքանում, վոր տղեն չի
յել կարողանում յետևիցը հասնի: Միայն թե Թագա-
վորի տղեն ես անգամ խորամանկություն եր բանեց-
րել: Հրամայել եր, վոր պալատի սանդուխքները ձյու-
թեն: Սանդուխքները ձյութած են լինում ու, շտապ
իջնելու ժամանակ, աղջկա ձախ վոտնամանը կպչում
ե սանդուխքին, մնում:

Թագավորի տղեն վոտնամանը վերցնում ե ու
վրեն զարմանում, թե ինչքան ե փոքրիկ ու ինչքան
ե սիրուն, են ել զուտ մաքուր վոսկուց:

Մյուս որը վեր ե կենում, վոտնամանն առնում,
գնում Մոխրոտի հոր մոտ: Ասում ե՝ կա թե չկա, նա
պետք ե լինի իմ կինը, ում վոտին ես վոտնամանը կգա:

Խորթ քույրերը ուրախանում են: Իրենք ել փոք-
րիկ, սիրուն վոտներ են ունենում: Մեծ քույրն իս-

Հուշն իւրնդձընդալով իր սենյակն ե վազում. մերը
կողքին կանգնում ե, ինքը վոտնամանը վոտի վրա
փորձում ե: Փորձում ե, բայց փոքր ե գալիս, ինչ
անում ե չի անում, մեծ մատը վոչ մի կերպ ներս չի
գնում: Մերը դանակը հանում ե իրեն ե տալիս,
ասում ե.

Ա՛ռ, մեծ պճեղդ կտրի. վախիլ մի, վոր թագունի
դառնաս՝ վոտով հո չե՞ս ման գալու: Աղջիկը դանակն
առնում ե, մեծ պճեղը կտրում, վոտը կոխում ե վոտ-
նամանի մեջ ու, մի կերպ ցավին հաղթելով, դուրս
ե գալիս թագավորի տղի մոտ:

Թագավորի տղեն ասում ե՝ իմ հարսնացուն սա
յե, վոր կա: Ես՝ աղջկանը գավակն ե առնում, ձին
քշում: Բայց ճամփին են գերեզմանի մոտից անց կե-
նալիս ընկուղենու վրից յերկու ճերմակ աղամբի կան-
չում են.

ՂճԼ, ղճԼ, տղա, չե՞ս նըկատում,
Վոնց ե վոտից արչուն կաթում.
Փոքր ե վոտին վոտնամանը,
Քո հարսնացուն մընաց տանը:

Եստեղ թագավորի տղեն մտիկ ե անում, տեսնում
ե՝ աղջկա վոտնամանից արչունը ծորելով գնում ե:
Ձիու գլուխը յետ ե շուռ տալիս, ես աղջկանը յետ ե
տանում, ասում ե՝ սա իմ հարսնացուն չի, թող մյուս
քույրը փորձի՝ տեսնենք:

Յերկրորդ քույրն ե վազում իր սենյակը, վոր վոտ-
նամանը վոտին փորձի: Պճեղները լավ են գնում,
բայց սրա յեկ կրունկն ե մեծ դուրս գալիս: Մերը
դանակը հանում ե իրեն տալիս, ասում ե.

— Ա՛ռ, կրնկիցդ մի քիչ կտրի, վախիւ մի, վոր
թագունի դառնաս, վոտով հո չե՞ս ման գալու:

Աղջիկը կրնկից մի քիչ կտրում է, վոտը մի կերպ
վոտնամանի մեջ է կոխում ու, ցավին զոռելով, դուրս
է գալիս թագավորի տղի մոտ:

Թագավորի տղեն ասում է, հիմի արդեն գտա, սա
յն իմ հարսնացուն, վոր կա: Ձին նստում է, աղջկա-
նը գավակն է առնում ու քշում:

Գերեզմանի կողքից անց կենալիս ընկողենու վրից
են յերկու աղունակներն ել յետ կանչում են.

— ՂԻ՛ւ, զԻ՛ւ, տղա չե՞ս նըկատում,
վոնց է վոտից արյուն կաթում.
Փոքր է վոտին վոտնամանը,
Գու հարսնացուն մընաց տանը:

Թագավորի տղեն մտիկ է անում, տեսնում՝ ար-
յունը դուրս է ծորում աղջկա սպիտակ գուլպաների
տակից ու վոտնամանից կաթկթում: Ձիու գլուխը յետ
է շուռ տալիս, կեղծ հարսնացուին ել յետ բերում
իրենց տունը: Ասում է.

— Սա յեւ չի իմ իսկական հարսնացուն: Դուք ել
ուրիշ աղջիկ չունե՞ք...

Հերն ասում է.

— Ձե, ել ուրիշ աղջիկ չունենք: Ծշմարիտ է, իմ
առաջվա կնկա մահից հետո մի փոքրիկ աղջիկ մնաց,
վոր մենք Մոխրոտ ենք ասում, բայց դե նա ձեզ վախիւ
հարսնացու չի. վճրտեղից վորտեղ...

Թագավորի տղեն ուղում է անպատճառ Մոխրոտին
տեսնի:

— Ձե, ամա՛ն,— ասում է խորթ մերը.— նա ենալես
կեղտոտ է, վոր վրեն մտիկ անել չի լինում:

Բայց թագավորի տղեն կանգնում է, թե՛ ինչ
ուղում է լինի, պետք է տեսնեմ,— ու ձեն է տալիս,
Մոխրոտին կանչում:

Մոխրոտը, յերեսն ու ձեռները շարմաղ լվացած,
դուրս է գալիս, գլուխ տալիս թագավորի տղին: Սա
յեւ վոտի վոտնամանը նրան է տալիս, վոր վոտին
չափի:

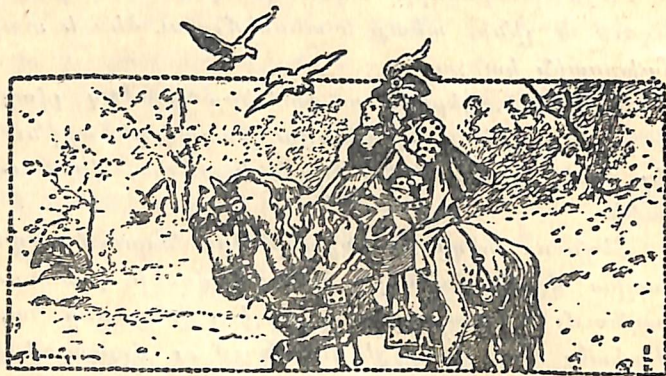
Տեղն ու տեղը նստարանի վրա նստում է, փետե
կոպիտ վոտնամանները հանում, վոտի վոտնամանը
հագնում: Ենալես է վոտին գալիս, վոնց վոր հալած-
թափած: Վոր վոտի յե կանգնում ու ժպտալով թա-
գավորի տղի աչքերի մեջ նայում, թագավորի տղեն
հանկարծ ճանաչում է, տեսնում է՝ սա հենց են գեղեց-
կունին է, վորի հետ ինքը պարում եր ու վորին ման
է գալիս:

— Ահա,— ասում է,— վերջապես գտա իմ իսկական
հարսնացուն:

Խորթ մերն ու իր աղջիկները վախից վեր են
թռչում, նախանձից ու ցավից են քաթանի պես գու-
նատվում: Թագավորի տղեն իր ձին հեծնում է, Մոխ-
րոտին գավակն առնում ու թռչում դեպի իր պալա-
տը: Մոխրոտի մոր գերեզմանի մոտից անցնելիս՝ ըն-
կողենու վրից են յերկու ձերմակ աղունակները
մնչում են.

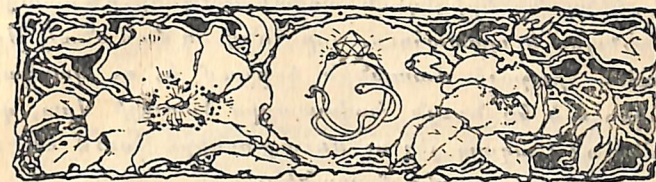
— ՂԻ՛ւ, զԻ՛ւ, տղա, չե՞ս նըկատում,
եւ արյուն չի վոտից կաթում.
Վոտնամանը վոտինն է բուն,
Բարով տանես քո հարսնացուն:

Եսպես մնում են, հետո ցած են թռչում, մինը Մոխրոտի աջ ուսին է բաղձում, մյուսը ձախ ուսին: Ու եղպես ել մնում են:

Հարսանիքի ժամանակ Մոխրոտի խորթ քույրերն ել են գալիս, վոր իրենց վրա յեւ կաթի նրա բախտիցը, ու իբրե թե ուրախանում են: Պսակ գնալիս մեծը Մոխրոտի աջ կողմն է կանգնում, փոքրը ձախ կողմը, ու աղունակները մեծի աջ աչքն են հանում, փոքրի ձախ աչքը: Պսակից յետ գալիս մեծը ձախ կողմն է անցնում, փոքրն աջ կողմը: Ես անգամ ել աղունակները մեծի ձախ աչքն են հանում, փոքրի աջ աչքը, ու թողնում: Ու եսպես, յերկուսն ել իրենց չարությունից կուրանում են, ու ամբողջ իրենց կյանքում ել մնում են կույր:

(1915)

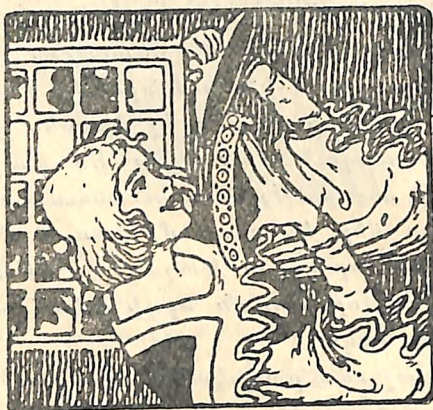

ՃԵՐՄԱԿ ՈՁԸ

Մեղանից շատ առաջ մի իմաստուն թագավոր է լինում: Վոչ մի բան չի մնում նրանից ծածուկ. ամենազաղտնի բաների մասին ել կարծես թե քամին նրան տեղեկութուն եր տալիս: Ես թագավորը մի տարորինակ սովորութուն է ունենում. ամեն ճաշի, յերբ սեղանը վեր են քաղում, ծառան մի ծածկած աման է ներս բերում, ու թագավորը ամանը բաց չի անում, մինչև վոր ծառան ել չի գնում ու ինքը չի մնում մեն-մենակ:

Եսպես քաշում է բավական ժամանակ: Մի անգամ ել ես տանող ծառային ենպես մի հետաքրքրութուն է տիրում, վոր ել չի կարողանում ինքն իրեն դիմադրի, ամանը առնում է տանում է իրեն սենյակը: Սենյակի դուռն զգուշ դնում է, ամանի խուփը յետ քաշում: Տեսնում ե՝ միջին մի յեփած ճերմակ ոճ: Ել չի կարենում իրեն պահի, մի կտոր կտրում է դնում բերանը: Լեզվին է տալիս թե չե—հանկարծ պատուհանի տակից մի զվարթ զըժվըժոց է լսում: Ականջ է դնում, տեսնում է ճնճողակներ են, զրույց են անում, դանազան պատմություններ են պատմում անտառներից ու դաշտերից:

Դու մի ասիլ՝ ես մեր ծառան ոճի միսն ուտելուն պես կենդանիների լեզուն հասկանալու շնորհք ես տացել։
Ենպես ե պատահում, վոր հենց եդ ժամանակ թագուհու հրաշալի մատանին կորչում ե, ու կասկածն ընկնում ե ես նույն հավատարիմ ծառայի վրա, վոր ամեն տեղ ազատ յեւ ու մուտք ունեւր։ Ասում են՝ կաշկա, սա յի գողացել մատանին։

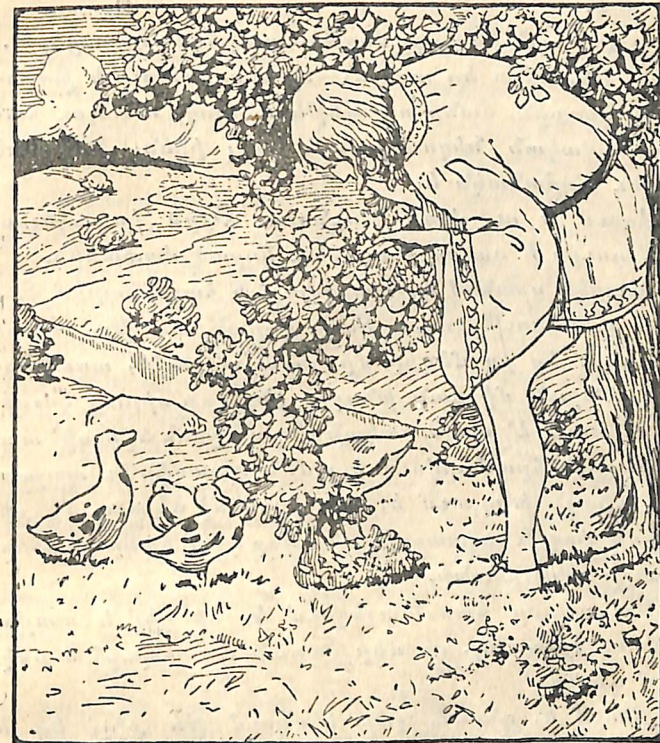

Թագավորը ծառային կանչում ե իր մոտ, սպառնում, վոր յեթե մինչև մյուս որը գողի՞նունը չը տա, իլուխը կթոչի։ Ես ծառան ինչքան յերգում-կրակն ե ընկնում, թե ինքն անմեղ ե, բան չի դառնում։ Եսպես սպառնալիքով եւ բաց ե թողնում ու մինչև մյուս որը ժամանակ ե տալիս։

Ահ ու դողով խեղճը բալն ե իջնում, միտք՝ ե անում, թե ինչ անի, վոր պրծնի ես փորձանքից։

Դնում ե տեսնում բաղերը բաղում ջրափին հա-

վաքված իրար կողք հանգստանում են։ Տափակ կտուցներով մաքրում են փետուրներն ու մի հետաքրքրական զրույց են անում։ Պատմում են, թե եսոր վորը

վորտեղ ե վորոնեւ առավոտը ու ինչ համով կեր ե գտել իր համար։ Մինը վեր ե կալնում թե.

— Իսկ յես ազահի նման կուլ տվի թագուհու մա-

տանին, վոր պատուհանի տակ ընկած էր, դրանից ստամոքսս մի տեսակ ծանր է, ճնշում է...

Ծառան տեղն ու տեղը վրա յե թռչում ես ասող բաղի վզիցը բռնում, վազում խոհանոց: Խոհարարին ասում է.

— Հապա մի ես բաղը մորթի... բավական գերացել ե...

— Հն, ճիշտ ես ասում, — պատասխանում է խոհարարը, ձեռքին ծանր ու թեթև անելով, ուտելու համար բավական նեղութունն է տվել իրեն: Խորոված անելու ժամանակն է:

Ասում է ու վիզը թռցնում: Փորն իստակելիս, ըն՛ը, դուրս է գալիս թագուհու կորած մատանին:

Իհարկե սրանով ել պարզվում է հավատարիմ ծառայի անմեղութունը: Բայց վորովհետև թագավորն ել ուզում էր իր մեղքը մի տեսակ քափի, առաջարկում է նրան մի բան խնդրի, ինչ վոր սիրտը կուզի: Խոստանում է՝ պալատական ինչ պաշտոն ել ուզի՝ տա:

Ծառան հրաժարվում է ամեն պատվից ու պաշտոնից, միայն խնդրում է, վոր իրեն մի ձի տա, մի քիչ ծախսի փող և ազատութուն, վոր գնա ճանապարհորդի աշխարհք տեսնի:

Թագավորը համաձայնվում է, ձի յե և տալիս, ճամփու ծախս ել. ու մեր ծառան ճանապարհ է ընկնում գնում:

Գնում է, գնում, շատ է գնում թե քիչ, եդ ել աստված գիտի. մի ջրի ափից անց կենալիս տեսնում է՝ յերեք ձուկը, վոնց է յեղել, ընկել են ափի ծանծաղուտը, յեղեգնուտի մեջ թրպրտում են ու անջուր տանջվում: Թեկուզ և ասած է «անխոս ձուկը», սակայն

մեր հերոսը պարզ լսում է, թե իրեն տեսնելուն պես ինչպես են խոսում են ձկներն ու գանգատվում իրենց դառը վախճանի վրա:

Ես վոր լսում է, մեղքը գալիս է Ձիուց իջնում է, սրանց վեր առնում յետ ածում ջուրը: Խեղճ կենդանիները ուրախ-ուրախ սուզվում են ջրի տակը, ապա գլխիկները դուրս են հանում ու կանչում. «Մենք քու արած լավությունը չենք մոռանալ, ազնիվ տղա. յերբ և իցե մի որ ել մենք քեզ պետքը կգանք»:

Յերիտասարդը եստեղից վեր է կենում գնում: Մի քիչ գնում է, մին ել թվում է, թե հենց իրեն վտանքի տակից մի բարակ, նվաղ ձեն է գալիս: Ներքև է նայում, տեսնում է մրջյունների մի բազմութուն է դըժվըժում գետնի վրա, ահանջ է գնում, վոր խեղճերը սարսափած լաց են լինում ու եսպես խոսում.

— Ա՛խ, ինչ կլինեք, վոր ես մարդիկ ու կռակ կենդանիները մեզնից հեռու ման գային: Հիմի ես հիմար ձին, առանց ափսոսելու, իր ծանր սմբակներով կկոխկրտի իմ մարդկանց ու մեր բնակարանները:

Յերիտասարդի մեղքն յեկավ: Ձիու գլուխը ծռեց դեպի կողքի շավիղը, իսկ մրջյունների թագավորը յետևից կանչեց.

— Շնորհակալ եմ բարի հոգի: Թե աստված կտա, քո պարտքի տակ չենք մնալ մենք:

Են նեղ շավիղն ել, վոր բռնում է տղեն, դեպի անտառն եր տանում: Անտառն է մտնում, տեսնում է՝ յերկու պառավ ագռավ իրենց ձուտերին բներից ներքև են թափում ու կռավում են.

— Հենց միշտ հո մենք չենք ձեզ կերակրելու, գնացեք ձեզ համար կեր ճարեցեք, ապրեցեք:

Թշվառ ճուտերը խոտերի մեջ թափված, թեքերին են անում ու խղճալի ճվճվում:

— Մենք խեղճ ճուտեր, փոքրիկ ձագեր,
Ուրտից գտնենք մեզ տեղ ու կեր,
Վոչ թե ունենք, վոչ բուն ունենք,
Մենք հար գնանք, մենք լինչ անենք...

Յերիտասարդը մեղքը գալիս է. առանց յերկար ու բարակ մտածելու ունեցած-չունեցած հացը հանում է, տալիս ազոավի ճուտերին, վոր ուտեն:

— Շնորհակալ ենք,— կանչում են ազոավի ճուտերը: Դո արած լավությունը մի որ յետ կվճարենք:

Ու վեր է կենում յերիտասարդը, ետեղից ճամփա ընկնում գնում է: Գնում, հասնում է մի մեծ քաղաք: Տեսնում է՝ ես քաղաքում ժողովուրդն իրարով է անցել, լցվել փողոցները, մի անասելի-անպատմելի աղմուկ-աղաղակ, հարա-հրոց: Մինն էլ ձի նստած՝ փողոց-փողոց անց է կենում ու կանչում:

— Թագավորի աղջիկը իրեն համար փեսացու չե ընտրում: Ով ուզում է նրա փեսան դառնա—մի դժվար գործ պետք է կատարի. թե կատարեց—լավ, թե չէ հո՞ գլուխը կթռչի:

Շատերն էյին փորձել Թագավորի աղջկա առաջարկը կատարելու, միայն իրենց կյանքն էլին դուր խորտակել: Բայց մեր յերիտասարդը հենց Թագավորի աղջկանը տեսնում է թե չէ, ենպես է խելքը կորցնում նրա գեղեցկությունից, վոր ամեն փորձանք ու ամեն վտանգ մտքիցը հանում է, գլխիցը ձեռք է քաշում,

ներկայանում Թագավորին, թե՛ քո աղջիկը ուզում եմ:
Ետեղից Թագավորի հրամանով տղին տանում են ծովի ափը ու մի վոսկի մատանի գցում ծովի մեջ: Թագավորն ասում է.

— Ես մատանին պետք է ծովի անդունդից հանես Թե հանեցիր, հո իմ աղջիկը քոնն է, թե չէ առանց մատանի լույս աշխարհք դուրս չեկար, նորից կգցեն ծովը, մինչև վոր կամ հանես կամ խեղդվես:

Ամենքը ամիսսում են գեղեցիկ յերիտասարդին, վոր մենակ կանգնած եր ծովի ափին: Ու ծովափին կանգնած՝ նա միտք ե անում, թե՛ ինչ անեմ, տեր աստված: Հենց ես ժամանակ տեսնում ե ավիքների մեջ յերեք ձուկը լողում են դեպ իրեն. են յերեք ձուկը, վորոնց կյանքը ինքը փրկել եր մի ժամանակ: Մեջտեղի ձուկը բերանում բռնած մի խեցի յե բերում, բերում ե, բերում, դնում յերիտասարդի առաջին: Յերիտասարդը վերցնում ե, տեսնում ե՝ վոսկի մատանին մեջը: Ուրախ-ուրախ մատանին առնում ե, տանում տալիս թագավորին, են հուսով, թե խոստացած պարգևը պիտի ստանա: Բայց գոռոզ թագավորի աղջիկը հենց վոր իմանում ե թե յերիտասարդը ծագումով իրեն հավասարը չի, յերեսը շուռ ե տալիս ու մի նոր խնդիր առաջարկում: Իջնում ե այգին ու ինքն իր ձեռքով տասը տոպրակ կորեկ շաղ տալիս, ասում ե.

— Մինչև եգուց առավոտ՝ արևի ծագումը՝ պետք ե ես կորեկը հավաքես, ենպես, վոր վոչ մինը չկորչի: Թե հավաքեցիր, հո լավ, թե չե՝ գլուխդ կթռչի:

Այգում նստում ե ու միտք ե անում յերիտասարդը, թե ինչ հնար գործ դնի, վոր կարողանա ես մի առաջարկն ել գլուխ բերի: Վոչ մի ճար ու հնար չի գտնում ու տխուր-տրտում նստած սպասում ե, թե հրես առավոտը լուսին կգան կտանեն գլուխը կտրել տալու:

Միտք ե անում միտք, մինչև թմրում ե, քունը հաղթում ե ու ես մտքի մեջ ել քնում ե: Առավոտը աչքը բաց ե անում՝ վոր տասը տոպրակ կորեկ կողք կողքի դիմհար տված առաջին շարած են, գետնին ել

մի հատ կորեկ չի մնացել: Դու մի ասիլ՝ եդ գիշեր մըջյունների թագավորն իր անթիվ ու անհամար մըջյուններով յեկել ե, ու յերախտադետ մըջյունները շաղ տված կորեկը հավաքել են, լցրել տոպրակները, իրար կողքի շարել:

Թագավորի աղջիկն ինքն իր վոտով գալիս ե այգին, իր աչքով տեսնում ե, վոր յերիտասարդը իր ես առաջարկն ել ե կատարել, զարմանում ե, բայց իր գոռոզությունից չի կոտրվում՝ ասում ե.

Թեև յերկու առաջարկս ել կատարեցիր, բայց դու
չես կարող դառնալ իմ ամուսինը, մինչև ինձ համար
չբերես կյանքի ծառի խնձորը:

Յերիտասարդը իբր որումը լսած ել չի լինում, թե
ինչ բան ե կյանքի ծառը կամ վորտեղ ե բուսնում:
Վեր ե կենում, մի ճամփա ընկնում, գնում, թե վոր-
տեղ դուրս կգամ՝ դուրս:

Գնում ե աշխարհքե աշխարհք անց ե կենում, մի
խրիկուն ել մտնում ե մի անտառ, հոգնած մի ծառի
տակ նստում ե ու ննջում: Հանկարծ լսում ե, վոր
գլխի վերեը ծառի տերևները խշխշում են: Ես խշխոցն
ու վերեից մի վոսկի խնձորը իբր բուռն ընկնելը մին
ե լինում: Սրա հետ միաժամանակ յերեք ազգավ ծա-
ռի ծերիցը թռչում իջնում են ծնկներին ու ասում.

— Մենք են յերեք
ազգավների ձագերն
ենք, վոր դու մի ժա-
մանակ սովամահից
ազատեցիր: Յերբ մե-
ծացանք ու իմացանք,
վոր դու կյանքի ծա-
ռի խնձորին ես ման

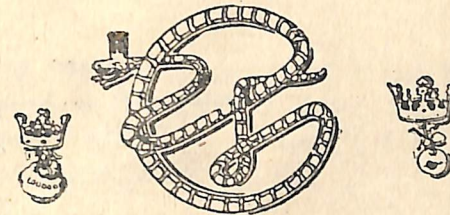
զալիս, թռանք ծովերն անցկացանք, սարերն անցկա-
ցանք հասանք աշխարհքի ծերը, ուր բուսնում ե կյան-
քի ծառը, ու ես խնձորը բերինք քեզ համար:

Յերիտասարդը ուրախանում, աշխարհքով մին ե
լինում, խնձորն առնում ե ու բերում տալիս թագա-
վորի աղջկանը: Թագավորի աղջիկը խնձորն ել վոր
տեմնում ե, ասում ե.

— Ել խոսք չունեմ:

Խնձորը կես են անում, միասին ուտում, ու եստեղ
աղջկա սիրտը լցվում ե սիրով դեպի յերիտասարդը:
Ամուսնանում են ու յերջանիկ, բախտով-թախտով
միասին ապրում մինչև իրենց խորին ծերությունը:

(1915)

ՑԱՆԿ

✓1. Անտառի տնակը	Էջ 3
+2. Լուսերեսն ու Վարդերեսը	11
+3. Սագարած աղջիկը	24
+4. Զարմանալի աշուղը	43
✓5. Գորտը	50
6. Հենդելն ու Գրետեկը	58
7. Կարմրիկը	74
8. Մոխրոտը	82
9. Ճերմակ թճը	97

Պատ. խմբագիր Նվարդ Թումանյան
 Տեխ. խմբագիր Ս. Ալեքսանյան
 Սրբագրիչ Ա. Արզախանյան

10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20

Հրատ. 3780
 Գրավելա 2170
 Պատվեր 888
 Տիրաժ 5000

Հանձնված է արտադրության 10 հուլիսի, 1936 թ.
 Ստորագրված է տպելու 20 սեպտեմբերի 1936 թ.

Պետհրատի տպարան, Յերեվան, II Գնունի, 4

որան

0

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0376610

1283